

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 11 (610)

VILNIAUS UNIVERSITETE

Elitinė premija – VU profesoriui Virginijui Šikšniui

Vilniaus universiteto profesorius Virginijus Šikšnys už vadinamųjų „genų žirklių“ (CRISPR-Cas9) atradimą apdovanotas kas dvejus metus teikiama elitine Kavli premija, kurios vertė siekia 1 mln. JAV dolerių. Šią premiją prof. V. Šikšnys pasidalys su kitais dviem technologijų plėtojantais mokslininkais – Maxo Plancko instituto (Vokietija) profesore Emmanuelle Charpentier ir Kalifornijos Berklio universiteto (JAV) profesore Jennifer Doudna.

Profesorius teigia, kad Norvegijos tikslųjų ir humanitarinių mokslų akademijos prezidento Ole's M. Sejerstedo telefono skambutis, pranešęs šią džiugią žinią, buvo netikėtas, tačiau yra įsitikinęs, kad plėtojama technologija tikrai verta pripažinimo ir gali dar ne kartą sudrebinti mokslo pasaulį: „Žinoma, tokio lygio įvertinimas yra labai didelis įvykis, keliantis gausybę gerų emocijų. Tai visos mūsų komandos nuopelnas, kartu ir Lietuvos mokslo įvertinimas. Tačiau svarbiausia, kad dėl šios technologijos jau galime realiai kalbėti apie sudėtingiausių paveldimų genitinių ligų gydymą, kurti šalčiui ar sausrui atsparius augalus, spręsti organų transplantacijos iššūkius. Ji atveria naujas galimybes įvairiose gyvybės mokslų srityse, o praktinis technologijos taikymas tėra laiko klausimas.“

Norvegijos tikslųjų ir humanitarinių mokslų akademijos prezidento teigimu, šių metų laureatų veikla gali būti vertinama kaip itin reikšmingai prisidedanti prie visos žmonijos pažangos: „Šie mokslininkai neabejotinai yra mokslo pionieriai, kurių darbai itin reikšmingai prisidės prie žmonijos pažangos. Jie įkvepia tiek esamas, tiek ateities kartas ieškoti atsakymų į sudėtingiausius mūsų laikų klausimus.“

Revoliucija gyvybės mokslų srityje

Genomo redagavimo tyrimai, kuriuose specializuojasi ir Virginijus Šikšnys kartu su savo vadovaujama VU Gyvybės mokslų centro komanda – dr. Giedriumi Gasiūnu ir dr. Tautvydu Karveliu, pastaraisiais metais sudrebino mokslo pasaulį. Dabar jau vieno žymiausių CRISPR-Cas9 sistemos tyrėjų pasaulyje prof. V. Šikšnio komandai supratus, kaip veikia šis virusas, paaiškėjo, kad tai – universalus metodas, kuriuo, kaip DNR „žirklemis“, galima tiksliai iškirpti norimą DNR molekulės dalį. Už šį atradimą prof. V. Šikšniui jau įteikta prestižine laikoma Harvardo universiteto Warreno Alperto premija. Beveik penktadalis šios premijos laureatų yra ir Nobelio premijos laureatai. Tikimasi, kad ateityje ši technologija leis išgydyti pačias sudėtingiausias ligas, tarp jų ir žmogaus imunodeficitu viruso (ŽIV) sukeltą AIDS, Dauno sindromą, paveldimas širdies ydas. Be to, technologija jau pradeda taikyti žemės ūkyje – planuojama kurti augalų veisles, kurios būtų atsparios sausrui ar kitoms nepalankioms dirvos sąlygoms.

Laureatus rinko mokslo elitą

Kavli premiją 2005 m. įsteigė Norvegijos tikslųjų ir humanitarinių mokslų akademija kartu su šalies Švietimo ir mokslo ministerija bei Kavli fondu. Už išskirtinę mokslinę veiklą mokslininkai iš viso pasaulio apdovanojami trijose kategorijose: astrofizikos, nanomokslų ir neuromokslų. Pirmąkart apdovanojimas, kurį sudaro aukso medalis, pagerbimo raštas ir 1 mln. JAV dolerių, įteiktas 2008 m. Premiją globoja Norvegijos karališkoji šeima.

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro profesorius Virginijus Šikšnys. Edgardo Kurausko nuotr.

Kavli premijos laureatus renka iškilieji pasaulio akademikai. Kiekvienoje iš kategorijų rekomendacijas teikia Jungtinės Karalystės karališkoji draugija, nacionalinės JAV, Kinijos, Prancūzijos mokslų akademijos, Vokietijos Maxo Plancko draugija bei Norvegijos tikslųjų ir humanitarinių mokslų akademija. Tarp apdovanotųjų nanomokslų srityje, kurioje laureatu tapo ir VU profesorius V. Šikšnys, dominuoja geriausių JAV ir Europos universitetų desantas. Tarp jų – Masačusetso, Kolumbijos, Niujorko, Stenfordo universitetai, taip pat Berlyno Maxo Plancko institutas, Strasbūro, Bazelio universitetai ir Londono imperatoriškasis koledžas. Iki šiol jau apdovanoti 47 mokslininkai iš 11 valstybių – Prancūzijos, Vokietijos, Japonijos, Lietuvos, Nyderlandų, Norvegijos, Rusijos, Švedijos, Šveicarijos, Jungtinės Karalystės ir JAV. *Parengta pagal „VU naujienas“*

Gydytojas, visuomenės veikėjas Jonas Staugaitis

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslininkų tarptautinis pripažinimas ● 1 p.

Lietuvos mokslininkų sąjungoje: susitikimas su Seimo laikinąja grupe ● 2 p.

Akademinės bendruomenės vaidmuo, stabdant valstybės eroziją ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3–4 p.

Aviacijos specialistų rengimo klasteris – Kaune ● 5 p.

Christianas Stangas ir Lietuvos baltistika ● 5, 7 p.

Alergenai maisto produktuose ● 6–7, 9 p.

Jaunieji tyrėjai: dronai – ne tik fotografavimas ir sportas ● 8 p.

Signataras Steponas Kairys apie ateities Lietuvą ● 9 p.

Jono Staugaičio 150-ųjų gimimo metinių minėjimas ● 10 p.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETE

KTU – antroje pozicijoje

Lietuvos aukštųjų mokyklų vertinime, kurį kasmet atlieka žurnalas „Reitingai“, savo pozicijas sustiprino Kauno technologijos universitetas. KTU šiais metais rezultatus pagerino net keturiuose iš septynių reitingo kriterijų, ir toliau išlieka antru stipriausiu universitetu Lietuvoje. KTU gimnazija išlieka gambiaus mokinius atsirenkančių mokyklų trejetuke. KTU patenka tarp tarptautiškiausių ir gambiausių Lietuvos gimnazistų besirenkamų universitetų. Universiteto absolventai įvardinti

paklausiausiais specialistais darbo rinkoje, o KTU studentai – tarp labiausiai studijomis, dėstymu ir mokslo baze patenkintų studentų Lietuvoje.

Bendrasis KTU reitingo įverčio balas kyla jau trečius metus iš eilės. Pernai 2–3 vieta bendrame reitinge dalinęsis KTU, 2018 m. poziciją sustiprino ir yra antras, nusileisdamas tik Vilniaus universitetui. Šiais metais itin pagerėjo studentų požiūris į KTU – pagal šį kriterijų universitetas, pernai buvęs trečioje vietoje, šiemet pakilo

į pirmąją. Kriterijaus rezultatai paremti studentų nuomonės apklausa, kuria vertinama studijų kokybė, dėstytojų ir administracijos kompetencijos, auditorijų kokybė ir akademinis sąžiningumas.

Iš antrosios į pirmąją vietą universitetas taip pat pakilo ir pagal „Universiteto alumnų kuriamos pridėtinės vertės ir darbdavių vertinimo“ kriterijų. Šiame kriterijuje vertinami darbdavių atsiliepimai apie universitetų

■ Nukelta į 2 p.

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOJE

Seimo ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimo grupė pradėjo darbą

Kaip jau rašėme „Mokslo Lietuvos“ 10-ajame numeryje, LR Seime įkurta Laikinoji Seimo ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimo grupė. Jos įkūrimo iniciatorius ir pirmininkas – Seimo narys Lauras Stacevičius, nariai: Simonas Gentvilas, Arūnas Gumuliauskas, Eugenijus Jovaiša, Dainius Kepenis, Algimantas Kirkutis, Arvydas Nekrošius, Mindaugas Puidokas.

Gegužės 25 d. įvyko pirmasis šios grupės susitikimas su akademinės bendruo-

menės atstovais. Jame dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Juras Banys, Lietuvos mokslo tarybos Mokslo politikos ir analizės skyriaus vedėjas dr. Eugenijus Stumbrys, Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos nariai – prof. dr. Jonas Jasaitis, prof. dr. Vygintas Gontis, prof. habil. dr. Bronius Kaulakys, Lietuvos aukštųjų mokyklų profsąjungų susivienijimo (LAMPSS) tarybos narys KTU prof. dr. Sigitas Vaitkevičius ir kt.

Pirmajame susitikime akademinės bendruomenės atstovai pateikė mokslininkų

Pirmas iš dešinės - Laikinosios grupės pirmininkas. Seimo narys Lauras Stacevičius. J. Jasaičio nuotr.

Pirmajame Seimo ir akademinės bendruomenės atstovų susitikime

padėties Lietuvoje vertinimus, kalbėjo apie labai skirtingai vertinamą universitetų tinklo pertvarką, akcentuodami itin daug prieštarų keliančią Lietuvos edukologijos universiteto uždarymą, mokslinės veiklos finansavimą, mokslininkų vaidmenį, kuriant ir įgyvendinant valstybės strategiją sudėtingų išbandymų laikotarpiu. Mokslininkai kėlė akademinio jaunimo pilietiškumo ugdymo, jo įtraukimo į mokslinę veiklą, emigracijos mažinimo ir efektyvios regioninės politikos kūrimo būtinybę.

Sutarta, kad grupės posėdžiai vyks ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Juose rengiamasi svarstyti konkrečius pasiūlymus, kurie leistų stiprinti mokslininkų vaidmenį valstybėje, daug geriau informuoti visuomenę apie mokslo pasiekimus, pradėti konstruktyvų dialogą tarp mokslininkų ir valdžios institucijų atstovų. Laikinoji Seimo grupė atveria mokslininkams naujas galimybes operatyviai ir tiesiogiai informuoti Seimą apie iškilusias naujas problemas, kartu ieškoti tinkamiausių sprendimų. *Parengė Jonas Jasaitis*

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Studijų geriausiose pasaulio aukštosiose mokyklose finansavimo konkursas

Paskelbtas studijų geriausiose pasaulio aukštosiose mokyklose finansavimo konkursas. Paraiškas paramai galima teikti iki birželio 13 d. Valstybė remia geriausias pasaulio aukštąsias mokyklas įstojusius ir pasiryžusius po mokslų grįžti dirbti į Lietuvą studentų studijas. Parama bus skiriama studijoms tose aukštosiose mokyklose, kurios patenka tarp 100 aukštųjų mokyklų bent viename iš trijų pasaulinių reitingų: Times Higher Education World University Rankings, QS World University Rankings, Academic Ranking of World Universities (ARWU). Išimties bus taikomos sritims, kurios nėra reitinguojamos šiose sistemose, pavyzdžiui, menų studijoms.

Finansavimo modelis skirtas į geriausių užsienio universitetus įstojusius studentų studijų išlaidoms padengti, su įsipareigojimu 3 metų laikotarpiui grįžti į Lietuvą ir dirbti darbą, kuriam reikalinga aukštojo mokslo kvalifikacija. Per metus valstybė vienam studentui galės skirti iki 20 tūkst. eurų. Preliminariai numatoma, kad šiemet parama studijoms užsienyje bus skiriama 5 asmenims.

Parama gali būti teikiama studijų kainai bei pragyvenimo išlaidoms ir skiriama visam studijų laikotarpiui. Skiriant finansavimą, bus atsižvelgiama į aukštosios mokyklos vietą tarptautiniuose reitinguose, studentų motyvą ir finansinę padėtį. Studijų užsienyje finansavimo

konkursą vykdo Valstybinis studijų fondas.

Priėmimas į aukštąsias ir profesines mokyklas

Birželio 1 d. prasidėjo bendrasis priėmimas į šalies universitetus, kolegijas ir profesines mokyklas. Stojantieji šiemet pretenduoja į 36 aukštąsias mokyklas ir 75 profesinio mokymo įstaigas. Valstybės finansuojamų studijų vietų skaičius universitetuose 8 proc. padidintas matematikos ir fizinių, 32 proc. gyvybės, 6 proc. humanitarinių mokslų studijų kryptyse. Didinant šioms studijoms valstybės finansavimą, atsižvelgta į absolventų įsidarbinimo rodiklius, stojančiųjų pasirengimą studijuoti, studijų kryptų vertinimo rezultatus.

Įvertinus „Investuok Lietuvoje“ ir asociacijos INFOBALT siūlymus bei įsidarbinimo rodiklius, bene 50 proc. didinamas priėmimas į inžinerijos, technologijos, informatikos bei fizinius mokslus kolegijose. Koleginis sektorius stiprinamas įvertinus ne tik darbdavių bei ekspertų argumentus, bet ir studijų kryptų vertinimo rezultatus bei stojančiųjų pasirengimą studijuoti.

Profesiniame mokyme itin padidintas priėmimas į gamybos ir perdėbimo mokymo programas (2017 m. buvo priimta 995 mokiniai, šiemet planuojama priimti 1965, t. y. 97 proc. daugiau nei pernai), 60 proc. daugiau nei pernai į socialinės gerovės programas (pernai priimta 472, šiemet numatytos 762 vietos). Daugiau vietų numatyta saugos paslaugų, miškininkystės, informacijos ir

ryšio technologijų bei kitose srityse.

Planuojant priėmimą į profesines mokyklas, didelis dėmesys buvo skiriamas regionų poreikiams. Didesni priėmimo skaičiai numatomi tose srityse, kurias regionai išskyrė kaip prioritetines. Pavyzdžiui, Kauno apskrityje įsteigta nemažai naujų gamybos įmonių, dėl to Kauno ir kaimyninių rajonų profesinio mokymo įstaigos priims daugiau mokinių į inžinerijos, gamybos, verslo ir administravimo paslaugų specialybes, o mažiau – į saugos paslaugų, menų programas. Vilniaus regiono profesinio mokymo įstaigos bus pasirengusios priimti daugiau mokinių į inžinerijos, verslo ir administravimo, informacijos ir ryšio technologijų, gamybos, architektūros ir statybos programas. Klaipėdos regione daugiausia vietų bus pasiūlyta inžinerijai ir paslaugoms asmenims.

Šiemet pirmą kartą stojantieji į profesines mokyklas galės pasinaudoti galimybėmis mokytis valstybės nefinansuojamoje vietoje, tai yra savo lėšomis. Tai gali būti aktualu norintiems patekti į itin populiarias programas, į kurias stojančiųjų kasmet susirenka daug daugiau, negu yra vietų, pavyzdžiui, į fotografo mokymo programą.

Kaip ir pernai, priėmimas vyks centralizuotai per LAMA BPO sistemą. Valstybė finansuos beveik 37 tūkstančių pirmakursių mokslus: 20 tūkst. – profesinėse mokyklose ir 16,8 tūkst. – aukštosiose (7,8 tūkst. – universitetuose, 9 tūkst. – kolegijose). Pernai į valstybės finansuojamas vietas aukštosiose mokyklose priimta 14,5 tūkst. pirmakursių, profesinėse – apie 19 tūkst. *Parengta pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus*

KTU – antroje pozicijoje

■ Atkelta iš 1 p.

absolventus ir jų įsidarbinamumo lygis. KTU dviem pozicijomis pakilo ir dar pagal du kriterijus – vertinant universiteto studijų ir mokslo aplinką bei didėjančius akademinio personalo mokslo, meno ir sporto veiklos pasiekimus.

„Visi šie pasiekimai puikiai atspindi universiteto orientaciją į aukštus kokybės standartus, vertybėmis grįstą požiūrį į universiteto bendruomenę ir nepertraukiamą indėlį kuriant šiuolaikinį, studentų, darbuotojų, verslo atstovų ir visuomenės poreikius atliepiančią universitetą“, – teigia Lolita Jurkšienė, KTU Strategijos stebėsenos ir procesų skyriaus vadovė.

Valstybinių universitetų reitingas:

1. Vilniaus universitetas (68,27 taško)
2. Kauno technologijos universitetas (59,91 taško)
3. Vytauto Didžiojo universitetas (54,1 taško)
4. Vilniaus Gedimino technikos universitetas (53,31 taško)
5. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas (53,11 taško)

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

LIETUVOS AKADEMINEI
BENDRUOMENEI – ŠIMTMEČIO PAMOKOS

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Pabaiga. Pradžia Nr. 8 (607)

Šių metų birželio 3 d. sukako 30 metų, kai Lietuvos mokslų akademijoje buvo įkurta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė. Prasadėjo labai sudėtingas, tačiau sėkmingas mūsų valstybės atkūrimo kelias, atvedęs į nepriklausomybės pripažinimą ir sugrąžinęs Lietuvą į demokratiškų pasaulio valstybių žemėlapi.

Tačiau kodėl 28 atkurtos valstybės metai sutinkami ne tik iškilmingais minėjimais, bet ir labai sudėtingų tolesnio jos egzistavimo problemų įvardijimu? Kodėl valstybė, kuri jau po poros metų nuo Kovo 11-osios galėjo tapti namais 4 milijonams lietuvių, tokia netapo? Kodėl kasmet ją palieka dešimtys tūkstančių mūsų piliečių? Statistika praneša, kad 2018 m. sausio 1 d. Lietuvoje fiksuota 2 mln. 810 tūkst. nuolatinių gyventojų. Daugiausia jų prarasta dėl emigracijos, taip pat daugiau žmonių mirė nei gimė. 2017 m. sausio 1 d. Lietuvoje gyveno 2 mln. 848 tūkst. Kasmet netenkama apytiksliai 38 tūkst. piliečių.

Iki šiol gana aptakiai kalbėję apie demografinę problemą ir darbo jėgos skyrių ir net pasigirdavę, kad vykdo efektyvią regioninę politiką, apie katastrofišką Lietuvos ištuštėjimą prabilo ir valdžios atstovai. Socialinės apsaugos ir darbo ministras L. Kukuraitis pareiškė, kad „jeigu tendencijos nesikeis, 2030 metais Lietuvoje gyvens tik apie 2,4 mln. gyventojų“. Dar liūdnos prognozes pateikia verslą aptarnaujančios žiniasklaidos šaltiniai. Net kelios televizijos stotys citavo „Eurostato“ prognozes, kad 2050 metais Lietuva turės tik 2 mln. gyventojų. Todėl darbo jėgos poreikiui atstatyti čia reikės apgyvendinti ne mažiau kaip pusę milijono emigrantų.

Didėjančios išlaidos socialinei paramai verčia ieškoti naujų lėšų šaltinių. Ir čia valdžios atstovai parodė neįtikėtiną išradimą, jų nuomone, tikriausiai vertą Nobelio premijos – visai panaikinti pensijų aprūpinimą, įsakmiai siūlydami, kad pensija netrukus būtų skiriama tik sulaukus 72 metų. Žinant, koks yra Lietuvos gyventojų vidutinis amžius, aišku, kad pensijų gavėjų paprasčiausiai nebeliktų. Verslo logika paprasta kaip „du kart du“: dirbk, kol numirsi, nes pensija – tik „ponų išmislas“. Tegu užtarnautu poilsiu mėgaujasi, po pasaulį keliauja ir savišvieta užsiima amerikiečiai, vokiečiai ir pan.

Naujausi valdžios samprotavimai apie demografinę situaciją buvo pateikti beapeliaciniu tonu, lyg galutinis teismo nuosprendis. Jokių pažadų apie naujų darbo vietų kūrimą, jokių darnios regionų raidos programų. Jokių įsipareigojimų mažinti socialinę nelygybę. Tik „saldafoniški“ reikalavimai didinti darbo našumą, kuris „vis dar atsilieka nuo išsivysčiusių Vakarų valstybių“, net neužsimenant apie Lietuvoje išplitusį „atlyginimų dempingą“. Tik krokodilo ašaromis palaistyti postringavimai apie nuostolius, kuriuos patirs verslas, didindamas neapmokestinamąjį minimumą ar minimalią algą. Vis labiau aiškėja, kad atvirai įtvirtinama nuostata, jog „nebėra jokių paskatų Lietuvoje pasilikti“. Net su savotišku pasimėgavimu primenama, kad naujausių tyrimų duomenimis, kai kuriuose regionuose išvykti iš Lietuvos ruošiasi daugiau kaip pusė šių metų laidos abiturientų.

Didžiuliai Lietuvos regionai, esantys kiek toliau nuo magistralės Vilnius–Kaunas–Klaipėda paskelbiami neperspektyviais, kuriuose neverta ne tik investuoti į pramonę, bet ir įsigyti nekilnojamojo turto. Tuo pat metu rimtu veidu įrodinėjama, kad Vilniaus gyventojų skaičius, pagal naujausias prognozes, jau artimiausiu metu pasieks 1,2 mln. Tam intensyviai ruošiamasi, vis plečiant naujas nekilnojamojo turto „vystymui“ skirtas teritorijas priemiesčiuose, nepaisant, kad jose nėra jokių galimybių užtikrinti net tik normalų susisiekimą su centru, bet ir vandentiekio, nuotėkų sistemos reikalavimus ir pan. Nesvarbu, kad jau pusė tokios plėtros prognozių nepasitvirtino. Svarbiausia – kuo greičiau tokias naujas teritorijas užstatyti ir išparduoti. Visa kita – gyventojų rūpestis.

O kaip tokioje sudėtingoje situacijoje elgiasi mūsų akademinė bendruomenė? Pasirodo, ir čia tenkinamasi vienadieniais sprendimais. Taip atsirado kelių didžiųjų universitetų asociacija „LUPK“, kurią taip įnirtingai plėtojo buvęs KTU rektorius, remiamas dar poros kolegų. Šios asociacijos atstovai buvo vieninteliai, be išlygų, priėmę S. Skvernelio sukviestų keliolikos verslininkų grupės sukurptą universitetų tinklo optimizacijos planą. Todėl netrukus į viešąją erdvę buvo išmesti beapeliaciniai postringavimai apie universitetus, kuriems „jau skambina laidotuvių varpai“ – su didžiulėmis tų universitetų fasadų nuotraukomis. Iš kitos pusės buvo pateikiami nekorektiški palyginimai apie esą itin menką mažesniųjų mokslinį potencialą, pamiršus palyginti jų gaunamą finansavimą su savuoju.

Netrukus išryškėjo ir kiti „pertvarkos“ bruožai, tarp kurių buvo reikalavimų stojantiems kartelės kėlimas, nuolat pabrėžiant neišmatuojamą skirtumą tarp sostinės ir atokesnių regionų mokyklų abiturientų bendramokslinio pasirengimo. Logika ir čia aiški: sunaikinus daugiau kaip pusę dabar veikiančių mažesniųjų universitetų, Lietuvoje pasilikusių abiturientų skaičiaus, ko gero, pakaktų dar porai metų užpildyti „LUPK“ asociacijos atstovų auditorijas. Juos skatino ir kai kurie, atsiprašant, politikai, tvirtinę, kad Lietuvai pakaktų 2–3 universitetų.

Ateinančių kartų istorikai tikriausiai suskaičiuos, kaip tokios reformos paskatino jaunimo emigraciją, ir stebės, kodėl, deklaruojant siekį taupyti administracines išlaidas ir mažinti besidubliuojančių programų skaičių, nebuvo pasinaudota pasaulyje gerai žinomu universitetų federacijos modeliu. Pavyzdžiui, ar tikrai reikia turėti kiekviename Vilniaus universitete tokius pat administracines paskirties padalinius, kai viena tarpuniversitetinė tarnyba galėtų atlikti šias funkcijas? Universitetų federacijoje buvo galima operatyviai išsiaiškinti, kurios studijų programos dubliuojasi arba yra nepaklausios, neatitinka inovatyvaus verslo poreikių, ir nustatyti, kuriame universitete yra geriausias sąlygos vykdyti perspektyvios krypties studijas.

Didžiausia afera yra Lietuvos edukologijos universiteto sunaikinimas, motyvuojant neva nauja pedagogų rengimo koncepcija, kad pedagogus tikslinga rengti plataus profilio universitetuose. Jeigu juose gal ir galima pateisinti dėstytojų ir praktinio mokymo instruktorių rengimą profesinėms mokykloms ir kolegijoms, trumpais kursais supažindinant studentus su edukologijos abėcėle, tai kuo galima pagrįsti pedagogų rengimą ikimokyklinio ir bendrojo lavinimo sistemai nespecializuotoje aukštojoje mokykloje? Kaip atrinkti mokytojo profesijai labiausiai tinkantį, pedagoginį pašaukimą turintį jaunimą, pasirengusį dirbti vaikų darželyje arba mokykloje, atsižvelgiant į labai sparčiai kintančią šių ugdymo įstaigų specifiką, drastiškai pasikeitusį visuomenės (beje, ir mokinių) požiūrį į auklėtoją ir mokytoją? Kaip plėtoti visaverčius edukologijos mokslo tyrimus?

Kiekvienam aišku, kad nepaisant visų gerų norų, kuriuos deklaruoja Vytauto Didžiojo universitetas, net techniškai neįmanoma perkelti į Kauną sostinėje veikiančios aukštosios mokyklos arba joje per aštuonis dešimtmečius sukauptos pedagoginės ir mokslinės veiklos patirties. VDU teks daug ką daryti iš naujo, neretai „išradinėjant dviratį“. Neįmanoma pateisinti ir milžiniškų išlaidų, kurių reikalauja tokia, atsiprašant, reforma. Kas mokės už LEU naująją biblioteką, pastatytą už Europos Sąjungos lėšas, kurios net nespėta atidaryti? Kuo pateisinti mokslinio pedagoginio personalo išblaškymą, nes tikrai ne visi kvalifikuoti LEU profesoriai galės persikelti į Kauną? Kas mokės už buvusiuose LEU bendrabučiuose įrengtus šeimų būstus arba kur planuojama iškelti ten gyvenančius žmones, kurių absoliuti dauguma dešimtmečiais buvo susijusi su LEU? Nejaugi vis labiau išryškėjančios kelių statybos kompanijų užmačios „įsisavinti“ prestižines Žvėryno mikrorajono teritorijas tapo stipriausiu argumentu? Beje, o ar parodė solidarumą su LEU kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų bendruomenės? Šiandien naikina juos, o kieno eilė rytoj?

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Seimas pritaria Šiaulių ir Vilniaus universitetų jungimuisi, tačiau sąlygos – jų susitarimo reikalas. Kaip birželio 1 d. pranešė Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas akad. Eugenijus Jovaiša, reaguodamas į viešojoje erdvėje pasirodžiusias abejones dėl Šiaulių universiteto ateities sandraugoje su Vilniaus universitetu, siūlomas terminas – šių metų spalio 10 d. – yra pakankamas suderinti studijų programas ir kitus bendram darbui reikalingus dalykus.

Universitetų atstovų derybos jau vyksta: sutarta dėl būsimosios Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos studijų ir mokslinių tyrimų gairių. Jose: mokytojų rengimas, Šiaulių kraštui ir apskritai Šiaurės Lietuvai būtinų technologų ir inžinierių rengimas, menų, humanitarinės ir kitos studijos. Teikiamas projektas yra tik Seimo – universitetų steigėjo – pritarimas, kad Šiaulių ir Vilniaus universitetai iki spalio 10 d. galėtų parengti tas sąlygas, kurios būtų tinkamos abiem šalims ir, svarbiausia, sudarytų patrauklias sąlygas Šiaulių regiono jaunimui siekti universitetinio išsilavinimo savojoje Alma Mater.

Tik po to, kai Seimas gaus universitetų sutartų sąlygų aprašą, prasidės viešos diskusijos ir kiti veiksmai, kurie leis teisiškai įtvirtinti naudingas permainas.

2020-ieji paskelbti Lietuvos Steigiamojo Seimo šimtmečio metais. Minėdamas Steigiamojo Seimo susirinkimo dieną, Seimas 2020-uosius paskelbė Lietuvos Steigiamojo Seimo šimtmečio metais. Po dvejų metų sukanka 100 metų, kai 1920 m. balandžio 14–15 d. visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu pagal proporcinę sistemą buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Steigiamasis Seimas – pirmasis modernių laikų Lietuvos parlamentas.

Seimas pabrėžė, kad 1920 m. gegužės 15 d. susirinkęs Steigiamasis Seimas proklamavo Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir visų Lietuvos piliečių vardu aprobavo ir įtvirtino 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, paskelbdamas Lietuvą demokratine respublika. Primtame dokumente pabrėžiamas Steigiamojo Seimo atliktas teisėkūros darbas – pirmosios nuolatinės Lietuvos Valstybės Konstitucijos ir kitų teisės aktų priėmimas, užbaigus Lietuvos valstybės atkūrimo procesą. Kartu akcentuojama Steigiamojo Seimo svarba įtvirtinant Lietuvos Respubliką tarptautinėje arenoje ir tai, kad jis išlieka demokratinio parlamento pavyzdžiu.

Seimas taip pat pasiūlė savivaldybėms, bendruomenėms, visoms institucijoms, organizacijoms ir piliečiams aktyviai dalyvauti įgyvendinant programos projektus, o visoms valstybinėms institucijoms – programą, kaip ilgalaikę ir prioritetinę, įtraukti į savo veiklos planus.

Priverstinėje emigracijoje veikiančios aukštosios mokyklos. Seimas priėmė Mokslo ir studijų įstatymo pataisą, kuriomis siekiama sudaryti realias galimybes aukštosioms mokykloms, priverstoms nutraukti kilmės šalyje savo veiklą dėl politinių priežasčių, tęsti veiklą Lietuvoje. Įstatyme apibrėžiama, kad egzilio sąlygomis veikiančios aukštoji mokykla – Lietuvos aukštoji mokykla, kurios veikla jos kilmės šalyje nutraukta dėl politinių priežasčių. Egzilio sąlygomis veikiančios aukštosios mokyklos statusas bus suteikiamas Vyriausybės ir užsienio reikalų ministro teikimu.

Pagal priimtas naujas nuostatas, Vyriausybė bei švietimo ir mokslo ministras galės nustatyti egzilio sąlygomis veikiančių aukštųjų mokyklų studijų kryptį vertinimo ir akreditavimo, aukštųjų mokyklų išorinio vertinimo, realiųjų (materialinių ir žmogiškųjų) išteklių vertinimo, leidimo vykdyti studijas ir su studijomis susijusių veiklų suteikimo ir jo panaikinimo procedūras, kriterijus, rodiklius, vertinamąsias sritis. Šių Lietuvos aukštųjų mokyklų veiklos sąlygas nustatys Vyriausybė.

„Palankių sąlygų aukštosioms mokykloms, veikiančioms priverstinėje emigracijoje (egzilyje), sudarymas turėtų teigiamą politinę reikšmę: ne tik gerėtų Lietuvos įvaizdis užsienio šalyse, tačiau tai būtų konkreti Lietuvos parama demokratijos plėtrai Rytų Europos valstybėse. Lietuva jau 12 metų sėkmingai veikia šia kryptimi sudarydama sąlygas Vilniuje funkcionuoti bei teikdama įvairiapusišką paramą Europos humanitariniam universitetui“, – teigiama dokumento aiškinamajame rašte.

Asmenų, negalinčių pagrįsti savo pajamų, atsakomybė. Seimas priėmė Mokesčių administravimo įstatymo 139

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

straipsnio pataisais, kuriomis siekiama užtikrinti adekvačią, ne pagal pajamas gyvenančių asmenų, kurie negali pagrįsti turimų pajamų kilmės, taip pat piktybiškai, pakartotinai mokesčių prievolių nevykdančių mokesčių mokėtojų atsakomybę. Parlamentarai pakeitė galiojančio įstatymo 139 straipsnio pavadinimą, jį pavadinant „Baudos už mokesčių įstatymų pažeidimus“ (šiuo metu 139 str. vadinasi „Bauda už mokėtino mokesčio sumažinimą“).

Įstatyme įtvirtinta, kad mokesčių administratoriui mokesčio patikrinimo metu nustatius, kad mokesčių mokėtojas neapskaičiavo nedeklaruojamo (įskaitant multiplines deklaracijas apskaičiuojamą mokesčių

ar nedeklaravo deklaruojamo mokesčio, arba neteisėtai pritaikė mažesnę mokesčio tarifą ir dėl šių priežasčių mokėtiną mokesčių neteisėtai sumažino, mokesčių mokėtoju apskaičiuojama trūkstama mokesčio suma ir skiriama nuo 10 iki 50 proc. minėtos mokesčio sumos dydžio bauda, jei atitinkamo mokesčio įstatymas nenustato kitaip.

Galiojantis teisės aktas papildytas šiomis nuostatomis: jei minėta trūkstama mokesčio suma apskaičiuojama dėl mokesčių administratoriaus mokesčio patikrinimo metu nustatytų mokesčių mokėtojo pajamų, kurių gavimo šaltinių mokesčių mokėtojas negali pagrįsti, mokesčių mokėtoju skiriama nuo 50 iki 100 proc. minėtos mokesčio sumos dydžio bauda. Mokesčių mokėtoju, kuriam už to paties mokesčio įstatymo pažeidimą

pagal šį įstatymą mažiau negu prieš penkerius metus jau buvo paskirta bauda, apskaičiuotas baudos dydis didinamas dvigubai. Reglamentuoti atvejai, kada minėtos baudos yra netaikomos. Pataisos įsigalios 2019 m. sausio 1 d.

Grįžimo įstatymas būtų ženklas, kad Tėvynė lauks visada. Seimo narys Kęstutis Masiulis stebisi Vyriausybės nenoru pritari Grįžimo įstatymui, kuris šiuo metu svarstomas Seime. K. Masiulio teigimu, „vyriausybės darbo grupės, institucijos ir ministerijos pritaria, kad šiuo metu nėra sistemos padėti lietuviams grįžti į istorinę Tėvynę, kuriems būtina tokia pagalba. Štai Armėnijoje labai nestabili padėtis, jeigu kiltų neramumai, Lietuva su savo inertiška ir gremėždiška biurokratija negalėtų padėti

tos šalies lietuvių bendruomenei. Tokių mūsų valstybės silpnumą stebime jau porą metų Venesueloje, iš kurios plaukia lietuvių pagalbos prašymai, o Izraelyje aliarms suveikė automatiškai ir jie grąžino jau porą šimtų saviškių, kur jau laukė integracijos sistema. Nors valstybinės institucijos pripažįsta valstybės bejėgystę, yra atskirų politikų nenoras pritari Grįžimo įstatymui. Tai vertinu kaip politinę konkurenciją ir negalėjimą visiems valstybės politikams ir partijoms susitarti dėl bendrų strateginių interesų“.

Priėmus Grįžimo įstatymą, šalyje turi atsirasti kompetentinga institucija, kuri teisinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis priemonėmis skatintų lietuvių kilmės asmenų ir su Lietuva istoriškai susijusių asmenų grįžimą į Lietuvą. ■

Kaip finansuojamas Lietuvos švietimas?

Prof. habil. dr. Bronislovas Kaulakys

Lietuvos mokslininkų sąjungos inicijuotame pirmajame akademinės bendruomenės atstovų susitikime su Laikinosios Seimo ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimo grupės susitikime dalyvavo LMS tarybos narys prof. Bronislovas Kaulakys, kuris pasisakė apie švietimo ir aukštojo mokslo finansavimą. Skaitytųjų dėmesiu pateikiame jo parengtą pranešimą šia tema.

Žiniasklaidoje dažnai skaitome, o iš politikų, valdininkų, ekonomistų, kitų nuomonės formuotojų dažnai girdime apie „gerai finansuojamą, bet neefektyvią“ Lietuvos švietimo sistemą. Lietuvos valstybė visoms ugdymo ir mokymo įstaigoms, nuo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo mokyklų, profesinio mokymo įstaigų ir aukštųjų mokyklų iki neformalaus vaikų ir suaugusiųjų švietimo skiria tik apie 4 proc. nuo šalies bendrojo vidaus produkto (BVP), nors švietimas sukuria apie 4,5 proc. BVP pridėtinės vertės.

Statistikos analizė

Panagrinėkime paskutinius oficialius Statistikos departamento duomenis, skelbtus leidiniuose „Švietimas 2016“ ir „Lietuvos statistikos metraštis 2017“. 1 lentelėje pateikti Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidų duomenys bei vaikų, mokinių ir studentų skaičiai, paimti iš leidinio „Švietimas 2016“ atitinkamai 2.1, 1.5 ir 3.1 lentelių. Paskutiniame pirmos lentelės stulpelyje pateiktas valdžios skiriamas finansavimas vienam vaikui, moksleiviui, studentui.

Matome, kad valstybė vienam aukštosios mokyklos studentui (įskaitant bakalaurus, vientisųjų studijų studentus, magistrantus, doktorantus ir rezidentus, tarp jų ir brangių stomatologų bei kitų gydytojų, lakūnų, muzikų rengimą, studijoms skiria tik apie

1 lentelė				
Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos formaliajam ir neformaliajam švietimui. „Švietimas 2016“, 2.1 lentelė	Biudžeto išlaidos švietimui, mln. eurų	Palyginti su BVP, proc. „Švietimas 2016“, 2.1 lentelė	Vaikų, mokinių, studentų skaičius, tūkst. „Švietimas 2016“, 1.5 ir 3.1 lentelės	Biudžeto lėšos vienam besimokančiam, tūkst. eurų
Aukštojo mokslo studijos (universitetai ir kolegijos)	236,3	0,6	125,4	1,9
Profesinis mokymas	104,3	0,3	47,7	2,2
Priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas	780,1	2,0	330,9	2,4
Ikimokyklinis ugdymas	286,0	0,7	116,8	2,4
Suma / vidurkis	1406,7	3,6	620,8	2,3
Neformalus vaikų ir suaugusiųjų švietimas	146,2	0,4	?	?
Suma	1552,9	4,0		
Papildomos švietimo paslaugos (maitinimo, apgyvendinimo, medicinos) ir kiti su švietimu susiję reikalai (švietimo politika, administravimas ir valdymas)*	776,1			
iš jų, valstybės dotacijos kitiems valdymo lygiams	-620,3			
Lieka „kiti su švietimu susiję reikalai (švietimo politika, administravimas ir valdymas)“	155,8(?)	0,4(?)		

*Finansų ministerijos teisės aktuose numatytų švietimo priemonių finansavimas savivaldybėms (valstybės dotacijos kitiems valdymo lygiams) iki 2011 m. priskirtas valstybės funkcijai „Bendros valstybės paslaugos“, o nuo 2012 m. – valstybės funkcijai „Švietimas“ („Švietimas 2016“, 2.1 lentelė).

2 tūkst. eurų per metus, t. y. mažiau negu ikimokyklinio ugdymo vaikui arba bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui (kuriam tenka apie 2,4 tūkst. eurų). Reikia pastebėti, kad aukštosiose mokyklose dalis studentų patys moka už studijas, o kolegijos, ypač universitetai, gauna daugiau lėšų iš šalies ir užsienio fizinių ar juridinių asmenų.

Tačiau dalis tokių lėšų, ypač Europos Sąjungos fondų lėšos, gali būti ir yra panaudojama labai neefektyviai. Dažnai jų gavimas ir įsisavinimas kainuoja beveik tiek pat, kiek ir jų reali nauda. Jas tenka panaudoti ne tam, kam svarbiausia, o tam, kam galima pagal reglamentus.

Universitetai dar šiek tiek lėšų gauna moksliniams tyrimams ir užsidirba vykdydami įvairius projektus, užsakomuosius darbus, teikdami paslaugas. Tačiau net ir visas universiteto pajamas, kurių dalis turi mažai ką bendra su švietimu ir studijomis, padalinę iš studijuojančių studentų skaičiaus, gauname nuo 1,7 tūkst. eurų – vienam Mykolo Romerio universiteto studentui iki 3,5 tūkst. eurų – Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Vytauto Didžiojo, Lietuvos edukologijos ir Šiaulių universiteto studentui. 4,4 tūkst. eurų – Vilniaus universiteto, 5 tūkst. eurų – Kauno technologijos universiteto

ir iki 6,4 tūkst. eurų – Lietuvos sveikatos mokslų universiteto studentui per metus. Tai universitetų ataskaitų duomenys.

Statistikos departamento leidinyje „Švietimas 2016“ rašoma: „Vienam švietimo įstaigoje besimokančiam asmeniui vidutiniškai teko 2 238 eurai valdžios sektoriaus lėšų ir 466 eurai šalies ir užsienio fizinių ar juridinių asmenų lėšų (2015 m. – atitinkamai 2 128 ir 611 eurų)“.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos privačiose mokyklose vieno asmens mokslai tėvams kainuoja nuo 3–5 tūkst. (mokslai bendrojo lavinimo mokyklose, bakalaurų studijos universitetuose) iki apie 10 tūkst. eurų (vadovų magistrantūros studijos universitetuose) per metus. Nors privačios aukštosios mokyklos priima iš esmės tik į pigiausias socialinių mokslų studijų programas, o bendrojo lavinimo mokyklos dar gauna ugdymo krepšelius iš Valstybės biudžeto.

„The Global Innovation Index 2017“ duomenimis, pagal vieną vidurinės mokyklos mokiniui skiriamą procentą nuo BVP vienam gyventojui esame 64-toje vietoje iš 127 apžvelgiamų šalių. Ne tik po Estijos, Latvijos, Lenkijos, Bulgarijos, Ukrainos, Moldovos, kitų Europos šalių, bet ir po Nigerijos, Mozambiko, Zimbabvės, Burundžio, Kazachstano, Senegalo, Malio, Saudo Arabijos ir kitų valstybių.

Priešingai, negu pas mus paplitusiai nuomonei, kad galimas pigus kokybiškas švietimas, geras švietimas kainuoja gana brangiai. Kaip ne kartą kalbėjo Kalifornijos politechnikos universiteto profesorius Edmundas Saliklis, „Amerikoje studentai <...> labai daug moka už studijas, kiekviena paskaita jiems kainuoja tiek, kiek bilietas pirmoje Brodvėjaus teatro eilėje. Todėl aš siekiu, kad jie gautų tikrąją to bilieto vertę“. Studijos JAV Jeilio universitete kainuoja apie 50 tūkst. dolerių. Kitas pavyzdys: Viešųjų pirkimų tarnybos (VPT) darbuotojams „užsienio įstaigų organizuojamų mokymų vidutinė kaina asmeniui 1 dienai, kuriuose 2017 m. dalyvavo VPT darbuotojai, kainuoja 685,38 euro“. Apie panašų (ir apskritai kokį nors) stažuotų, komandiruočių, dalyvavimų konferencijose finansavimą Lietuvoje ne tik studentai, bet ir mokslininkai, profesoriai gali tik pasvajoti. (Pabaiga – kitame numeryje) ■

Kaune kuriamas aviacijos specialistų rengimo klasteris

Aviacijos inžinierių ir orlaivių techninio aptarnavimo specialistų trūkumas – didėjanti problema ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, todėl licencijuoti aviacijos inžinieriai ir specialistai turi puikias perspektyvas siekti tarptautinės karjeros. Kauno technologijos universitetas, Kauno technikos kolegija ir Kauno technikos profesinio mokymo centras pasirašė ketinimų protokolą, siekdami įkurti Kauno regiono aviacijos specialistų rengimo klasterį.

Pagrindinis tikslas – konsoliduoti pastangas, rengiant specialistus aviacijos sektoriui, ir pritraukti investuotojus bei išlaikyti jau veikiančias įmones Kauno regione. Stipriam aviacijos pramonės klasterio plėtojimui reikšmingą įtaką turi licencijuoti aviacijos techninės priežiūros specialistai. Jiems rengti reikalinga Europos aviacijos saugos agentūros (angl. *European Aviation Safety Agency, EASA*) reglamento reikalavimus atitinkanti techninės priežiūros mokymo organizacija, kuri glaudžiai bendradarbiautų su regione veikiančiomis konkurencingomis techninės priežiūros institucijomis.

klausytojų poreikiams tenkinti. „Aviacijos sektoriui labai svarbūs licencijuoti specialistai, nes dirbantieji šioje srityje privalo būti aukštos kvalifikacijos ir suprasti savo darbo atsakomybę bei pasekmes. Šių specialistų rengimo procesas labai griežtai reglamentuotas ir nėra paprasta jį užtikrinti. Šiandien ketinimų protokolą pasirašiusios organizacijos supranta, kad tikslinga vienyti pajėgas ir rengti aukščiausios kvalifikacijos aviacijos srities specialistus darbo rinkai“, – sako KTU Mechanikos inžinerijos ir dizaino fakulteto dekanas Andrius Vilkauskas.

Verslui – palanki aplinka, absolventams – perspektyvos

Pasak VšĮ „Investuok Lietuvoje“ investicijų plėtros direktoriaus Gedimino Koryznos, aviacijos specialistų rengimo klasteris leis efektyviai išnaudoti trijų švietimo institucijų kompetencijas rengiant EASA reikalavimus atitinkančius specialistus. Neabejojama, kad šis žingsnis yra būtinas, siekiant regione ir Lietuvoje kurti išskirtinę

Klasterio kūrimo iniciatoriai. Iš kairės: Kauno technikos kolegijos projektų vadovas Paulius Baltokas, KTU Bendradarbiavimo vystymo ir karjeros centro vadovė Lina Slavickaitė, Kauno technikos kolegijos direktorius Nerijus Varnas, Kauno technologijos universiteto laikinoji rektorė Jurgita Šiugždinienė, Kauno technikos profesinio mokymo centro direktorius Paulius Čepas, KTU laikinoji studijų prorektorė Kristina Ukvalbergienė, Mechanikos inžinerijos ir dizaino fakulteto aviacijos specialistų mokymo centro projektų vadovė Vitalija Venckuvienė, KTU Mechanikos inžinerijos ir dizaino (KTU MIDF) dekanas Andrius Vilkauskas

Ketinimų protokolo pasirašymas. Iš kairės: Kauno technikos kolegijos direktorius Nerijus Varnas, Kauno technologijos universiteto laikinoji rektorė Jurgita Šiugždinienė, Kauno technikos profesinio mokymo centro direktorius Paulius Čepas

Šiuo metu Lietuvoje nėra EASA reikalavimus atitinkančios mokymo organizacijos. Šiuo ketinimų protokolu KTU, KTK ir KTPMC planuoja tokią mokymo instituciją įkurti ir užtikrinti, kad sutelkti išteklių būtų naudojami partnerių studijų ir mokymo kokybei gerinti, studentų, moksleivių ir

aviacijos verslo aplinką bei aukštą pridėtinę vertę kuriančias darbo vietas. Ketinimų protokolą pasirašę partneriai siekia ne tik sutelkti išteklius – plėtoti klasterizuotą aviacijos specialistų rengimo praktinio mokymo centrą, bet ir pritraukti investuotojus į Kauno regioną bei sudaryti palankias

sąlygas čia jau dirbančioms įmonėms.

„Ėmėmės iniciatyvos į vieną klasterį suburti tris skirtingo lygmens švietimo institucijas: universitetą, kolegiją ir profesinio rengimo centrą. Glaudžiau bendradarbiaudami, įveikdami ir stiprindami technologinę bazę, tyrimų infrastruktūrą, skatindami intensyvesnius patirties, žinių mainus, siekiame Kaune sukurti aviacijos sektoriaus kompetencijų židinį, aplink kurį telktųsi verslas, įtraukiantis į regioną ir šalį naujus investuotojus.

Vis dėlto svarbu suprasti, kad tikrai nepakaks tik vienos pusės iniciatyvumo, o sėkmingų rezultatų pasiekti pavyks tik tuomet, kai visos grandys – mokslas, verslas ir valdžios institucijos – dirbs kartu“, – pabrėžia KTU laikinoji rektorė Jurgita Šiugždinienė.

Padės pritraukti investuotojus

Partnerystės nauda įsitikinęs ir KTK

direktorius Nerijus Varnas: „Labai smagu, kad ši idėja gimė ir yra plėtojama Kaune, švietimo įstaigos jungia pajėgas ir rodo pavyzdį, kalbasi su verslu, įmonėmis, kurios investuoja ir dirba Kauno regione. Neabejoju, kad klasteris, kurį planuojame įkurti, kurs didelę pridėtinę vertę tiek mūsų atstovaujamos mokslui institucijoms, tiek įmonėms, vystančioms savo veiklą, taip pat regionui, siekiant pritraukti investuotojus aviacijos srityje.“

Pasak KTPMC direktoriaus Pauliaus Čepo, partneriai yra pasiręžę kurti palankią profesinio rengimo, studijų, verslo ir pramonės aplinką: „Kaunas apdovanotas unikaliomis sąlygomis aviacijos sektoriaus vystymui. Turime oro uostą, Laisvąją ekonominę zoną, mokslui institucijas, daug kitų resursų, kurie gali užtikrinti sėkmingą šio sektoriaus paslaugų paketo vystymą – ne tik orlaivių remontą bei aptarnavimą, bet ir inovacijas, mokslui ir verslo sinergiją.“ ■

Christianas Stangas – žymiausias norvegų baltistas

Aras Masiulis

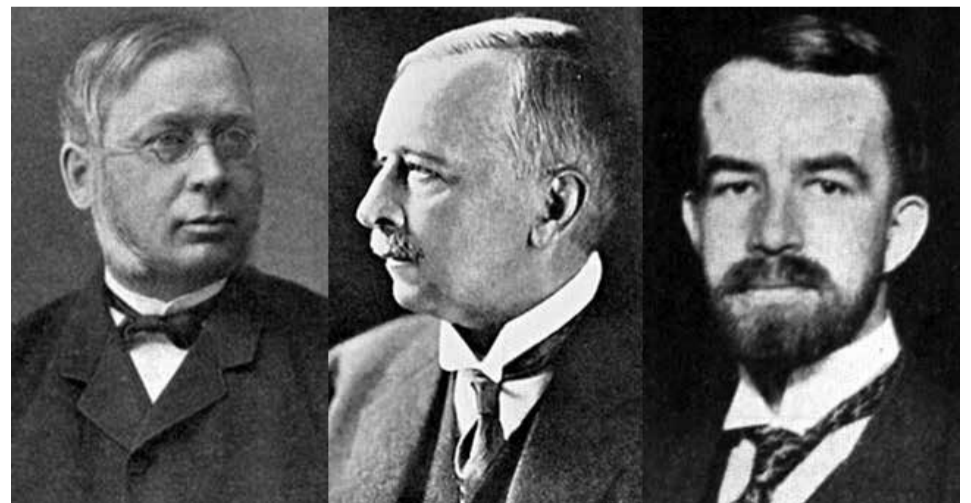
1900 m. kovo 15 d. gimė kalbininkas, akademikas, žymiausias norvegų baltistas, dirbęs ir Lietuvoje, Oslo universiteto profesorius Christianas Šveigardas Stangas (*Christian Schweigaard Stang*).

Ch. Stangas gimė ir užaugo Osle. Jo tėvas Fredrikas Stangas buvo politikas, teisės profesorius. 1921–1927 m. Karališkojo Frederiko universiteto (*The Royal Frederick University*) rektorius, prieš tai – Teisės fakulteto dekanas, o 1922–1940 m. – Nobelio komiteto pirmininkas, atsakingas už Taikos premijos skyrimą. Jo žmona, kalbininko motina Karolina Šveigard (*Caroline Schweigaard*, 1871–1900) buvo Norvegijos ministro pirmininko Christiano Homano Šveigardo (*Christian Homann Schweigaard*, 1838–1899) dukra.

Kalbininko senelis iš tėvo pusės Emilis Stangas (1834–1912), teisininkas ir politikas, Norvegijos ministras pirmininkas,

Aukščiausiojo Teismo teisėjas. Christianas Stangas 1918 m. pradėjo studijuoti Oslo universitete, 1920–1921 m. tęsė studijas Paryžiuje. 1924 ir 1925 m. lankėsi Lietuvoje, susipažino su Kazimieru Būga ir Jonu Jablonskiu. Lietuvių kalbos jį mokė Antanas Vireliūnas. Padedamas Antano Salio, gerai išstudijavo žemaičių tarmes. Ilgesnį laiką gyveno Marijampolėje. 1927 m. lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros srityje įgijo magistro, o 1929 m. – daktaro laipsnį.

1929 m. vėl lankėsi Lietuvoje, Vilniuje studijavo gudų kalbą, buvo nuvykęs į Zietelos apylinkes, Zasečių kaimą, tyrinėti vietos lietuvių tarmės. 1929 m. Osle apgynė daktaro disertaciją „Mažvydo lietuviško Katekizmo kalba“ (*Die Sprache des litauischen Katechismus von Mazvydas*). Tai detali pirmosios išspausdintos lietuviškos knygos lingvistinė analizė. 1931 m. tyrė lietuvių žvejų tarmę Mažojoje Lietuvoje. 1932 m. žurnale „Archivum Philologicum“ paskelbė straipsnį „Ar-

Trys kartos: senelis, tėvas ir pats kalbininkas Stangai.

chivalia“, kuriame pateikė vertingų duomenų apie kai kuriuos senuosius lietuvių raštijos paminklus ir jų autorius.

1933 m. su Jurgiu Geruliu parašė knygą

„Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje“ (*Das Fisch-erlitauisch in Preussen*, Kaunas, 1933); tai

Dėmesio, maiste - alergenai

Kęstutis K. Urba

Spartus alerginių susirgimų gausėjimas yra viena pagrindinių sveikatos apsaugos problemų visame pasaulyje. Populiariai kalbant, patekę į organizmą, alergenai dažniausiai sukelia arba stiprų odos niežėjimą, arba vandeninę slogą, arba dusulį, arba akių kraujagyslių pakitimus, mediciniškai vadinamus dermatitu, rinitu, astma, konjunktyvitu.

Europos alergijos ir imunoterapijos akademija perspėja, kad „šiandien alergija yra pandemijos masto visuomenės sveikatos problema, vien tik Europoje paliečianti daugiau nei 150 milijonų žmonių. Atsižvelgiant į epidemiologines tendencijas, prognozuojama, kad greičiau nei po 15 metų vienokia ar kitokia alergijos forma sirgs daugiau nei pusė Europos gyventojų. Alergiški pacientai ne tik kenčia nuo šios sekinančios ligos, turinčios didelę įtaką jų gyvenimo kokybei, karjeros

mizacija, oro tarša kietosiomis dalelėmis ir klimato atšilimas, prailginantis žiedadulkių sklaidą. Netgi alergija vaistams sudaro 15 proc. visų vaistų šalutinių poveikių ir paveikia apie 7 proc. žmonių populiacijos. Apie 16 proc. tirtų vaikų buvo alergiški maisto produktams: dažniausiai vaisiams ir uogoms, pieno produktams, kiaušiniams, šokoladui.

Pusėje mūsų žemės ūkio produktų... alergenai

Itin ir pernelyg jautri organizmo alerginė reakcija į daugelį veiksnių yra civilizacijos kaina, kurią kas antras sumoka savo sveikata, o visi – ir biudžeto išlaidomis. Tarp alergenų ir dalis kosmetikos bei kvepalai, visa buitinė chemija. Besiaiškinant ir apmąstant alternatyvas žemės ūkio chemizacijai, akis užkliuvo už dviejų faktų. Visų nuodų, naudojamų piktžolėms naikinti, aprašuose nurodyta: „Susilietus su oda, gali sukelti alergiją.“ Buvusio Maisto ir veterinarijos tarnybos vado-

navyme „talpina“ milžinišką jų skaičių. Čia vėlgi turime atsitiktinumą lemiamą „mirties ar alergijos loteriją“, kaip ir su garsiuoju herbicidu glifosatu – pataikys ar nepataikys į fatališką ar jautriausią genų sekos vietą.

Susidarė dar viena fragmentiniam mąstymui ir kontrolei būdinga situacija, kai maisto saugos pareigūnai tėra instrukcijų vykdytojai – vadinamieji nuodų kiekio nustatinėtojai laboratorijose: viršija ar neviršija produkcijoje liekamieji herbicidai vadinamąją leistiną normą. Tačiau medikai nežino kontrolierių kasdienybės: kas antrame mėginyje yra liekamųjų nuodų piktžolėms, kurie visi yra ir alergenai, ir kitų ligų sukėlėjai. Apie gausius ir įvairius žmonių, dirbančių su žemės ūkio chemikalais, susirgimus bei jų pasekmes (apsigimimus ir kt.) yra skelbta tūkstančiai mokslinių publikacijų. Tačiau ar, pažeidus pirkejo vartotojo teises, keliami jam rizika nėra verta didesnio dėmesio? Planuojama skiepyti visus vaikus nuo meningokoko, kurio pasireiškimo dažnis tėra 2,6 iš 100 tūkst. gyventojų, tačiau nežinoma, kokią riziką kelia, kad ir mikroskopiniai, nuodų piktžolėms kiekiai maiste. O kur dar ūkių laukuose naudojami nuodai vabzdžiams – insekticidai (pesticidai) ir pelėsiams – fungicidai?

Žmogaus ląstelė su savo medžiagų apykaita yra ištisas okeanas, kuriame veikia subtilūs per milijonus metų evoliucijos ištobulinti mechanizmai. Tačiau, išgirdus vieno seimūno repliką, kad „žmogus prieš visko pripranta“, liko tik skėstelėti rankomis. Prisiminus, kad šiuolaikinės maisto technologijos naudoja apie 2,5 tūkst. įvairių pavadinimų papildų – skoniklių, kvapiklių, puriklių, minkštiklių, dažiklių, o mokslas šiuolaikinio žmogaus organizme yra aptikęs net 172 skirtingas dirbtines chemines medžiagas, lieka tik daryti išvadą: jokie visų planetos laboratorijų pajėgumai negali iširti ir įvertinti visų galimų chemikalų dalinių derinių poveikių vien jau dėl milžiniško jų kiekio. Kas išmano matematiką, gerai supranta, kad 2 pakelta 172 laipsniu yra už žmonijos galimybių ribų.

Pergalė bitininkystės fronte

Kol mokslas triūšia laboratorijose, o yra ir tokių, kurios dirba didžiųjų žemės ūkio chemijos koncernų, susižeriančių milijardinius pelnus, naudai, politikai negali priimti adekvačių sprendimų dėl neapibrėžtumo – mokslo neatskleistų žinių ir aštuntadalio žmonijos pusbadžiavimo. Per pastarąjį pusamžį pakilusi ekologinių žaliųjų judėjimų banga, nors neretai vadovaudamasi labiau nuojauta ir išmintimi „neužsižaisti su nepažįstamumo ugnimi“, kovoja už saugesnę aplinką bei gamtos ir žmonių sveikumą. Naujusias pasiekimas – dramatiška ne pirmą dešimtmetį trukusi kova su bičių nervų sistemą paralyžiuojančiais neonikotinoidais, kuriuos naudoja runkelių augintojai. Inter-

netinė iniciatyva „Avaaz“ sukaupe net 5 mln. palaikymų, tarp jų ir manąjį, o 2018 m. balandžio 27 d. nutarimą Europos Parlamente nulėmė 16 valstybių.

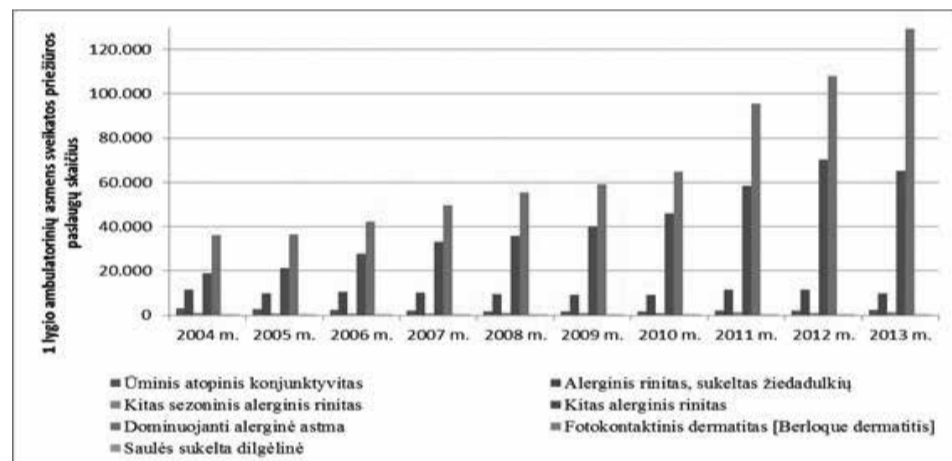
Europos Komisija netrukus priims atinčiamą sprendimą ir nuo 2019 metų pradžios įsigalios draudimas trims koncernų „Bayer“ ir „Syngenta“ gamintiems pesticidams, žudžiusiems bites. Balsuodamos „prieš“, subtilesnio reguliavimo reikalavo suinteresuotos cukraus pramonė Čekija, Danija, Vengrija ir Rumunija, susilaukė Belgija, Bulgarija, Slovakija, Suomija, Kroatija, Lenkija ir... Lietuva, bet ne europarlamentaras Bronis Ropė, principingasis kovotojas su pertekline žemės ūkio chemizacija. Tokį sprendimą lėmė duomenys apie fatališką bičių populiacijos, kuri užtikrina apie trečdalį gamtos derlingumo pasaulyje, mažėjimą. Martin Dermine iš organizacijos „Pesticide Action Network Europe“ sakė: „Neonikotinoidų leidimas prieš ketvirtį amžiaus buvo klaida ir sukėlė ekologinę katastrofą. Šiandienos balsavimas yra istorinis.“

Išėitis viena – maisto ekologizacija

Alergijos nuo maisto kyla tam tikrai kategorijai žmonių, kurie jautrūs maiste esantiems specifiniams baltymams. Tačiau ar mums reikia nesaugaus, užteršto papildomomis, kad ir mikro, nuodų koncentracijomis – alergenais maisto? Sprendinį duoda ekologinė, nenaudojanti natūralių augalų apsaugos ar kovos su piktžolėmis priemonių žemdirbystė. Ji Lietuvoje, lyginant su ES, tėra vidutiniokė su savais beveik 2,5 tūkst. ekologinių ūkių ir jų maždaug 7 proc. Lietuvos dirbamos žemės. Produktai, suprantama, yra brangesni, todėl tėra prieinami verslo ir politikos elitui bei pasiturintiems. Tačiau Lietuvoje tėra vienintelė privilegijuota klasė – vaikai. Su pavydu galime žvelgti į kaimyninę Latviją su jos 14 proc. ir trečią pasaulyje Estiją su 17 proc. saugiai produkcijai skirtos žemės, kuri tik šiek tiek atsilikusi nuo Švedijos. Šioje srityje pirmąją racionalioji Austrija – apie 22 proc.

Pasak Lietuvos ekologinių ūkių asociacijos vadovo Sauliaus Daniulio, mums pats laikas pradėti lygiuotis į Danijos viešąjį maitinimą, kuriame net 90 proc. sudaro produktai iš ekologinių ūkių, Švediją – 80 proc. ar bent Vokietiją – 60 proc. Deja, Lietuvoje, 2016 m. Žemės ūkio ministerijos duomenimis, vadinamasis ekomaistas domino tik vieną Lietuvos mokyklą ir gydyklą. Problemos sprendimas priklauso nuo požiūrio ir labiausiai nuo tam skiriamų lėšų. Viešųjų pirkimų tarnybos vadovė D. Vilytė neprieštarauja įstatymo radikalizacijai ekomaisto vaikams ir ligoniams kryptimi, nors sako, kad ir dabar galiojantis įstatymas

■ Nukelta į 7 p.

1 pav. I lygio ambulatorinių paslaugų alergija besiskundžiantiems asmenims skaičius

siekiam, asmeninio tobulėjimo ir gyvenimo būdo pasirinkimui, taip pat yra didelė našta sveikatos ekonomikai ir makroekonomikai dėl milijardų neproduktyvių darbo ir nedarbingumo dienų“.

Per 2005–2014 m. Lietuvoje alerginių ligų pasireiškimo dažnis išaugo nuo 30,8 iki 44,5 asmens 1000 gyventojų. Sparčiausiai daugėja sergančių vaikų. Jei 2005 m. alergija pasireiškė 74 vaikams iš 1000, tai po dešimtmečio jau net 127. Statistika vien Lietuvoje aiškiai įspėja, kad prasidėjo vadinamoji trečioji vaikų alergizacijos banga. Manoma, kad tai lemia aplinkos tarša, susijusi su che-

vo Jono Miliaus interviu, paskelbtame prieš ketverius metus, teigta, kad kas antras jų tarnybos patikrintas maisto produktas turėjo liekamųjų herbicidų. Tiesa, jų koncentracija neviršijo leistinos normos.

Oficialioji šios tarnybos statistika ramina: nurodo, kad herbicidų, viršijančių leistiną normą, skirtingais metais aptikta tik vieną kartą iš tirtų keturių ar septynių šimtų atvejų. Tačiau teisėtai gali kilti klausimas, kiek pagrįstai tos leistinos ribos buvo nustatinėjamos. Teoriškai fatališkam ląstelės pažeidimui gali užtekti vienintelės molekulės, o vadinamoji leistina koncentracija

2 pav. Mutagenai, žalojantys DNR, – grėsmė žmogui ir gamtai

EFORIA 065 ZC. A15527D. Insekticidas. Veikliosios medžiagos: lambda-cihalotrinis 15 g/l + tiametoksamas 50 g/l.
 Produkto forma: mikrokapsulės konctruotoje suspensijoje.
 EFORIA 065 ZC:
 – sisteminio ir kontaktnio bei vidinio veikimo insekticidas, priklausantis sintetinių piretroidų ir **neonikotinoidų** cheminėms klasėms.
DĖMESIO!
 Kenksmingas prarijus.
Patekęs ant odos, gali sukelti alergiją.
 Labai toksiškas vandens organizmams, gali sukelti ilgalaikių nepalankių vandens ekosistemų pakitimų. **Toksiškas bitėms.**

3 pav. Žemės ūkyje naudojamo chemikalo aprašas

Dėmesio, maiste - alergenai

■ Atkelta iš 6 p.

duoda pakankamai erdvės veikti. Iš kur paimti pinigų? Atsakymas – „turčių“ tarifo įvedimas progresiniuose mokesčiuose, kokį siūlo socdemai abiejose „barikadų“ pusėse. Ir Andrius Palionis, ir Rasa Budbergytė su Gintautu Palucku leistų daugiau – mokėti papildomus „turčių“ tarifo biudžetinius pinigus ūkininkams, kurių didžiuma yra aršoki dabartinės chemizacijos technologijų šalininkai.

Pats tuo įsitikinau, dalyvaudamas Lietuvos ūkininkų sąjungos suvažiavime. Nieko nepadarysi – verslas ir konkurencija reikalauja aukšto našumo ir pajamingumo, o robotus, ne ravinčius morkas, bet sugrūdantčius piktžoles atgal į žemę, tegu bando tik Vokietija. Todėl purškia ir purškia Lietuvos laukus. Tad pats laikas sukrusti ir mūsų mokslo slėniams su „Nemunu“ priešakyje bei aukštųjų mokyklų pajėgumų jungėjams. Jei ir toliau džiaugsimės tik vaikų sukurtais robotų prototipais, tai pasakui ES kariuomenei perkamus šarvuočius netrukus brangiai mokėsime už nepailsančius metalinius vokiškus žemdirbius.

Beje, vieni iš resursų ekologinės žemdirbystės plėtrai būtų gerai dabar finansuojamos krašto apsaugos dėmesys ekomaistui kariams. Žinoma, ne iš karto 90–100 proc., nes tai kainuotų, kaip sako krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis, apie 50 tūkst. šovinių. Tačiau, kasmet didindami ekologinio maisto kiekį karių valgyklose bent po 5 proc., gerokai pagelbėtume sparčiausiai nykstančiam Lietuvos kaimui, nes ekologinė daržininkystė reikalauja daug darbo rankų. Vienam hektarui nedideliame ūkyje per sezoną reikia 3–4 žmonių, todėl apie 10 tūkst. tam skirtų hektarų iš esmės įveiktų kaimo nedarbą.

Kaip galima nesipiktinti situacija, būdinga visiems Lietuvos rajonams: darbo biržose registruota apie 100–500 bedarbių, ieškančių pagalbino darbo, ir 5–15 agronomų. Parduodamų žemės sklypų šiuo metu taip pat yra pakankamai. Dešimtys kaimo bendruomenių, kurios, pasak ūkio ministro Virginijaus Sinkevičiaus, galėtų ir turėtų steigti žemės ūkio kooperatyvus trumpai maisto tiekimo grandinei į artimiausius darželius ir mokyklas, turėtų

4 pav. Chemikalai ne tik leidžia pasiekti aukštesnį darbo našumą ir padidinti pelną, bet ir žaloja sveikatą

■ Nukelta į 9 p.

Christianas Stangas – žymiausias norvegų baltistas

■ Atkelta iš 5 p.

dabar jau išnykusios lietuvių kalbos šnektos prie Kuršių marių (Agilo, Gyventės, Nemuno, Gilijos ir kt. kaimų) aprašas.

1935–1937 m. studijas tęsė Londone. 1936 m. Rygoje klausė Janio Endzelino, 1937 m. Vienoje – Nikolajaus Trubeckojaus paskaitų. 1938 m. studijų tikslais dar kartą lankėsi Lietuvoje. 1958 m. paskelbė duomenis apie lietuvišką Zasečių šnektą, sistemingai išdėstė pagrindines jos fonetikos ir morfologijos ypatybes. 1966 m. paskelbė veikalą „Baltų kalbų lyginamoji gramatika“ (*Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*). 1976 m. lietuvių kalba parašė straipsnį „Dėl Martyno Mažvydo „Formos Chrikstima“ šaltinio.

Nuo 1938 m. iki mirties buvo Oslo universiteto profesorius. 1958–1960 m. dirbo Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu. 1964–1971 m. – Norvegijos mokslų akademijos prezidentas, viceprezidentas. Mirė 1977 m. liepos 2 d. Kirkenese, palaidotas Osle.

Ch. Stangas padėjo parengti spaudai savo mokytojo Olafo Brocho darbą apie dabar išnykusią Žirmūnų ir Bastūnų apylinkių lietuvių tarmę. Parašė nemažai vertingų straipsnių įvairiais lietuvių kalbos ir apskritai baltų kalbų istorinės gramatikos klausimais, ypač daug apie veiksmažodžio istoriją. Nagrinėjo baltų kalbų ir joms artimiausių indoeuropiečių kalbų bendrąsias problemas. Parašė dvi monografijas apie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės kanceliarinę kalbą „Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos kanceliarinė vakarinių rusų kalba“, „Polocko miesto dokumentų senoji rusų kalba“.

Nemažai Ch. Stangas nusipelnė baltistikai ir savo pedagogine veikla. Jo mokiniai buvo amerikiečiai Gordonas B. Fordas, Jules F. Levinas, islandas Jorundur Hilmarssonas, norvegai Helge D. Rinholmas, Terje Mathiassenas, lenkas Wojciechas Smoczynskis ir kt.

Kalbininkai Zasečių kaime 1930 m. Kairėje (su kaklaraiščiu) - norvegų baltistas Christianas Stangas, dešinėje (su varlyte) - lietuvių kilmės vokiečių kalbininkas Jurgis Gerulis. Iš Aloyzo Vidugirio knygos „Zietelos lietuvių šnektą“ (2004)

Apie Zietelos miestelį ir mi-rusių lietuvių šnektą

Pasak kalbininko Zigmo Zinkevičiaus, Zietelos lietuvių kalba neturi analogo tarp visų lietuvių kalbos tarmių. Pagal išlaikytų archajiškų ypatybių kiekį jai nėra lygių. Tai lėmė ilgą laiką Zietelos lietuvių izoliacija nuo likusio lietuvių kalbos ploto ir slavų kalbų apsuptis. Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Kaip ir Mažosios Lietuvos šnektą, ji visiškai išnyko XX a. pabaigoje. Zietelos miestelio pavadinimas kildinamas iš to paties vardo upokšnio ir netoliese tyvuliavusio ežero.

Zietela – tipinis nedidelis privatus LDK miestelis. Nuo XV a. pabaigos buvo kunigaikščių Ostrogiškių valda, kurioje jie turėjo pilį. Per Šiaurės karą (1708) švedai užėmė ir sunaikino pilį, o miestelį apiplėšė ir sudegino. XVII a. miestelis priklausė Sapiegos ir Polubinskiams (nuo 1655 m.), 1685 m. tapo Radvilų nuosavybe. Nuo XVIII a. pabaigos priklausė Adomui Soltanui, o už dalyvavimą sukilime 1831 m. dvaras buvo konfiskuotas ir priklausė valstybei.

„Zietela yra apie 150 km į pietus nuo Vilniaus, maždaug 50 km anapus Lydos ir 35 km į vakarus nuo Naugarduko. Nuo artimiausių lietuviškų vietovių nutolusi daugiau negu

100 km, – rašo Z. Zinkevičius. – Neseniai išnykusi zieteliškių lietuvių kalba nesutampa su jokia lietuvių tarme ir yra labai savotiška. Todėl ja seniai domisi ir didžiai vertina kalbininkai. Dar XIX a. pabaigoje apie ją rašė Peterburgo universiteto privatdocentas Eduardas Volteris, keletą kartų nuo 1886 m. lankęs šią tolimąją lietuvių kalbos salą, šimtmečiais išlikusią slavų apsuptyje. Vėliau ja susidomėjo lenkų kalbininkas Janas Rozwadowskis, tyręs 1901 ir 1903 m. (rezultatai paskelbti tik 1995 m.). 1906 m. šią lietuvių kalbos salą lankė ir mūsų kalbininkas Kazimieras Būga, surinktus kalbos duomenis plačiai panaudojo savo darbuose. Tarpukariu zieteliškių kalbą tyrė estų kalbininkas Peteris Arumaa (1930 m. paskelbė savo užrašytus jos tekstus su paaikškinimais vokiškai), lietuvių kilmės vokiečių kalbininkas Jurgis Gerulis (*Georg Gerullis*, jo surinkta medžiaga karo ar pokario metais dingo) su žymiuoju norvegų baltistu Christianu Stangu (šis savo užrašus paskelbė tik 1958 m. vokiškai).“

Mįslė kalbos istorikams

Dėl Zietelos lietuvių šnektos kilmės ty-rėjų nuomonės nesutampa. „Viena aišku

ir nekelia abejonių, kad šis kraštas senų senovėje buvo gyvenamas baltų genčių, kad čia vartotos baltų kalbos, – rašo Z. Zinkevičius. – Tą rodo baltiška hidronimija (vandenvardžiai). Tačiau joje yra ne vien rytinių, bet ir vakarinių baltų ypatybių. Slavų kalbiniai elementai čia visur yra antriniai ir aiškiai vėlesni, atneštiniai. Tas pat pasakytina apie oikonimiją (gyvenviečių pavadinimus), kurių senasis sluoksnis taip pat, be abejonės, baltiškas. Patys zieteliškiai tvirtai tikėjo, kad jų protėviai šiose vietovėse gyvenę nuo am-žių. Ir jie, be abejo, buvo teisūs. <...>

Istoriniuose šaltiniuose gyvenvietę pirmą kartą paminėta 1498 m. kaip valda, kurią LDK valdovas Aleksandras Jogailaitis padovanojo Konstantinui Ostrogiškiui ir kurioje pastarojo valia buvo pastatyta medinė tvirtovė, įtvirtinta žemės pylimais. Vėliau privatus LDK miestelis priklausė Sapiegos, Polubinskiams, Radviloms, Soltanams. Po Trečiojo ATR padalijimo Zietela pateko į Rusijos imperijos sudėtį. Paskutinis savininkas Adomas Soltanas dalyvavo 1831 m. sukilime, po to jo dvarą konfiskavo.

Istorijos šaltiniai ir vietovardžių studijos rodo, kad čia kažkur Nemuno aukštupio baseine senovėje ėjo vakarų baltams priklausiusių jotvingių (sūduvių, dainavių) ir rytų baltams priklausiusių lietuvių genčių riba. Jotvingiai laikytini Zietelos krašto autochtonais. Jų palikuonys ilgainiui sulietuvėjo. Zietelos lietuviai turėjo išlaikę visus keturis senovinius vietininkus, taip pat turėjo įdomią veiksmažodžio „buvo“ būtojo laiko 3 asmens formą – „bit“ (ši forma aptinkama tik senuosiuose Rytų Prūsijos lietuvių raštuose), vartojo mažybinę priesagą -itkas ir -utas, senoviškus žodžius „pekus“ (galvijai), „asmokas“ (pinigas), „kungysta“ (baudžia-va), „kunoda“ (bulvė), „mulkti“ (ryti), nasrai, nastrai – „burna“ ir kt

Šaltiniai: *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Z. Zinkevičius „Paminklas išnykusiai Zietelos lietuvių kalbai“ (2004, „Draugas“); „Vakarų ekspresas“, 2018-03-11

Dronų sportas ir mokslas

Aistė Veverskytė

Šiandien dronai atneša džiaugsmo ne tik panoraminių nuotraukų gerbėjams. Lietuvoje kasmet populiarėja nauja sporto šaka – dronų varžybos, o bepiločių skraidyklių valdymas pasaulyje sparčiai skinasi kelią į profesionalaus sporto pasaulį. Dronų entuziastus vienijančios organizacijos įsitikinusios, kad tai – ateities sporto šaka. Šiomet Lietuvos dronų sporto mėgėjai skaičiuoja – vien per artimiausius keletą mėnesių Lietuvoje, Latvijoje ir Lenkijoje vyks penkerios tarptautinės varžybos, sutrauksiančios dalyvius iš įvairių šalių. „Manau, šios sporto šakos laukia šviesi ateitis“, – prognozuoja bepiločių skraidyklių entuziastas, Kauno technologijos universiteto studentas Arminas Volskis.

Sportui – kitokie modeliai

Skirtingai nuo įprastų dronų, sportiniai įrenginiai neturi papildomų priedų. Nėra automatinių aukščio ir krypties palaikymo, grįžimo sistemų, todėl pilotas privalo kontroliuoti savo skraidyklę. Korpusas – minimalus,

Arminas Volskis

naudojama kuo lengvesnė ir paprastesnė anglies pluošto konstrukcija. Visa tai daroma tam, kad skraidyklė būtų kiek įmanoma lengvesnė ir manevringesnė. Daugumos standartinių lenktynių dronų svoris vyrauja apie 500 g, o bendra variklių sukuriama trauka gali viršyti ir 6 kg. Tai leidžia pasiekti net 1:12 masės ir traukos santykį.

Prizinis fondas – milijonas dolerių

Dronų varžybų pradžia neoficialiai laiko-

KTU komanda „drON“

mi 2014 metai. Pirmąkart dronų lenktynės buvo surengtos Australijoje. Netrukus varžybos išpopuliarėjo Jungtinėse Amerikos Valstijose.

A. Volskis išskiria ir praėjusiais metais pirmąsias Lietuvoje surengtas tarptautines dronų lenktynių asociacijos pripažintas varžybas, kuriose dalyvavo pilotai iš Lietuvos, Latvijos, Estijos, Suomijos, Lenkijos, Rusijos ir Baltarusijos. Užsienio šalyse dronų varžybos sutraukia minias ne tik dalyvių, bet ir žiūrovų. Daugiau kaip prieš metus vykusiam Paryžiaus dronų festivalyje virš Eliziejiaus laukų nardančias bepilotės skraidykles stebėjo daugiau kaip 150 tūkst. žiūrovų.

Pasaulinių varžybų organizatoriai vilioja ir fantastiškais prizais – didžiausio atgarsio sulaukė „World Drone Prix“ varžybos, vykstančios Dubajuje, kur prizinis fondas siekia net milijoną dolerių. Pasak A. Volskio, kitos organizacijos – pasaulinė IDRA, MultiGP (JAV) ir FAI (Europa, Azija) yra labiau orientuotos į dalyvių interesus: „Visos organizacijos – nuo mažiausios iki didžiausios – vieningai sutaria, kad tai – ateities sporto šaka.“

Pirmasis startas Gdynėje

Studentas kartu su kolegomis Arvydu Tomkumi ir Mantu Žitkumi iš KTU Mechanikos ir inžinerijos fakulteto subūrė pirmąją Lietuvoje universitetinę komandą „DrON“, kuri jau startavo gegužės 19–20 d. vykusiame dronų festivalyje Lenkijoje. Pasaulinės oro

sporto federacijos pripažintose varžybose Gdynėje Lietuvos garbę gynė vienintelė šalyje akademinė – Kauno technologijos universiteto komanda. Gdynės dronų festivalyje KTU studentai susirungė su 60 atstovų iš Lenkijos, Latvijos, Estijos, Vokietijos, Italijos ir Rusijos.

Startą vertina santūriai

Dar prieš varžybas dronus pilotuojantys vaikinai juokavo, kad, vien tik pažvelgus į dalyvių sąrašą, apima stresas, tačiau išvyko nusišypsavę pozityviai. Lietuviams pavyko pakilti iki trečiojo dešimtuko: A. Volskis užėmė 23 vietą, M. Žitkus – 24, o A. Tomkus varžybas baigė 40 pozicijoje. „Labai trūko laiko treniruotėms, pagal šių varžybų formatą per dvi dienas skridome tik 5 kartus, todėl nepakankamai gerai susipažinome su trasa“, – išpūdziais dalijosi KTU studentas A. Tomkus.

Komandos teigimu, kaimyninėje šalyje dronų varžybos – labai populiarios, susiformavusi gausi dronų sporto entuziastų bendruomenė, todėl nenuostabu, kad Lenkijos sportininkai užima prizines vietas, kai kurie jų – svarbių tarptautinių čempionatų nugalėtojai. Pergalę Gdynėje išplėšė žinomas dronų varžybų meistras Maciejus Poschwaldas, už nugaros palikęs Tomą Petersoną (Latvija) ir Marciną Malinskį (Lenkija).

Komandą parėmė universitetas

Pasak komandos narių, idėja apie uni-

versiteto dronų lenktynių komandą studentų galvose sukosi jau seniai. Dar metų pradžioje idėją suburti pirmąją universitetinę komandą Lietuvoje palaikė KTU Mechanikos inžinerijos ir dizaino fakulteto vadovybė. Šio fakulteto dekanas Andrius Vilkauskas teigimu, dronų lenktynės yra puikus būdas įvairių studijų programų studentams pademonstruoti inžinerinį kūrybiškumą ir išreikšti save. „Kaip ir kiekviename sporte, čia dalyvius į priekį veda vidinė motyvacija. Tai vienas pagrindinių dalykų mokslo pasaulyje, todėl į varžybas žvelgiu kaip į tam tikrą jaunųjų mokslininkų kalvę, kur išugdomas pažinimo džiaugsmas“, – sako dekanas.

Pagal taikymo sritį dronai priskiriami aviacijos, transporto sektoriams, yra susiję su gynybos technologijomis. „Tai multidisciplininis dalykas, labiausiai siejasi su mechatronika ir informacinėmis ryšių technologijomis“, – paaiškina A. Vilkauskas. Dronuose įmontuoti įrenginiai turi glaudų ryšį su robotika, sensorika (jutikliais), elektronika, informatika ir precizine mechanika, juose taikomos vaizdų atpažinimo ir dirbtinio intelekto technologijos. Dronams pagaminti reikia išmanyti metalo, plastiko ir kompozitinių medžiagų apdirbimo technologijas. „Todėl reikalingos daugiakryptės žinios ir kompetencijos“, – pabrėžia pašnekovas.

Plėtojama bepilotė aviacija

KTU universitete sąsajų su dronų technologijomis turi Aviacijos inžinerijos, Mechatronikos, Mechanikos inžinerijos, Elektronikos inžinerijos, Programų sistemų, Informatikos inžinerijos, Automatikos ir valdymo, Gamybos inžinerijos ir kitos programos. A. Vilkauskas įsitikinęs, kad dronų lenktynės yra vienas iš būdų sudominti jaunus žmones bepilote aviacija, transportu ir autonominiomis robotinėmis sistemomis.

Universitete plėtojamos su aviacijos inžinerija ir aviacijos technine priežiūra susijusios sritys. A. Vilkauskas įžvelgia tolesnes ateities tendencijas: „Kuo toliau, tuo labiau bepiločių orlaivių valdymo sritis yra reglamentuota, jiems valdyti reikės specialių licencijų, taigi logiškas žingsnis būtų būsimiems profesionalams suteikti ir bepiločių transporto priemonių, kūrimo, gamybos bei valdymo kompetencijas.“

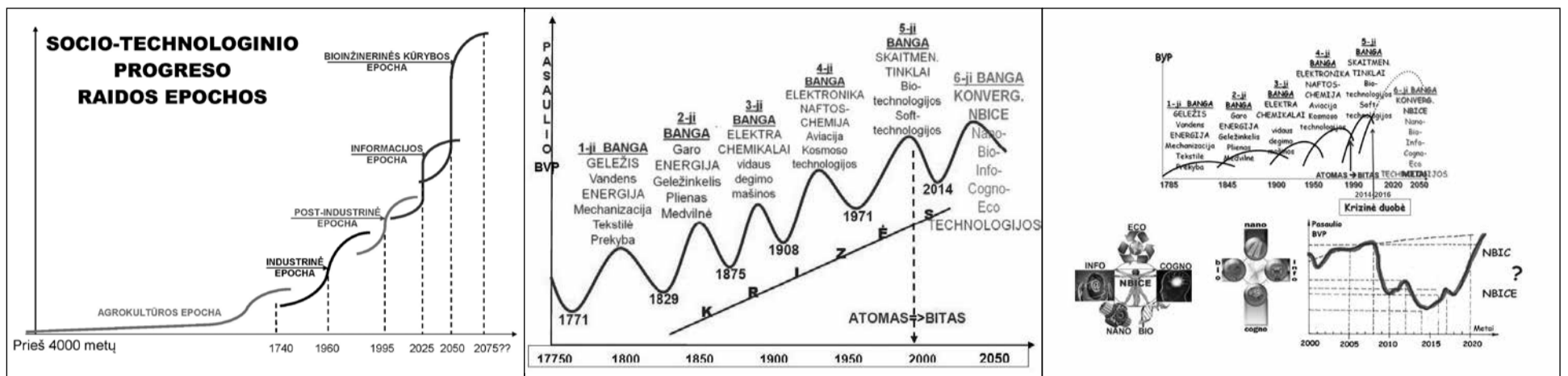

Dronų varžybos Gdynėje. KTU nuotr.

Kokią Lietuvą norėjo matyti signataras Steponas Kairys?

D. Kirvelis. Sociotechnologinio proceso raidos epochos

Jonas Jasaitis

Dobilas Kirvelis. Stepo Kairio, Vasario 16-osios Akto signataro, Lietuvos valstybės vizija. Vilnius: Gairės, 60 p.

Pirmajame puslapyje autorius praneša skaitytojams, kad Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio proga Utenoje atidengiama paminklinė lenta Vasario 16-osios Akto signatarui, pirmajam Utenos apskrities savivaldybės ir Vyriausiojo Lie-

(dabar – Anykščių r.), mokymosi Kurklių mokykloje, Palangos progimnazijoje, Šiaulių (dabar – Juliaus Janonio) gimnazijoje ir baigiant studijomis Petrapilio technologijos institute. Atkuriant lietuvišką socialdemokratų partiją, S. Kairys, Vladas Sirutavičius ir Alfonsas Janulaitis paskelbė, kad jie siekia sukurti demokratinę Lietuvos Respubliką. Šių siekių tuo metu nesuprato net tokie Lietuvos visuomenės veikėjai, kaip Juozas Tumas-Vaižgantas, net apšaukęs juos bepročiais.

1902 m. Vilniuje buvo sušauktas V LSDP suvažiavimas, kuriame S. Kairys buvo išrinktas šios partijos CK nariu. Tų pačių metų rudenį grafo Zubovo Dabikinės dvare (dabar – Akmenės r.) Povilas Višinskis ir Jonas Vileišis inicijavo Lietuvos demokratų partijos (LDP) įkūrimą. 1905 m. S. Kairys Didžiąjame Vilniaus Seime buvo išrinktas J. Basanavičiaus „dešiniąja ranka“ – veikiančiuoju vicepirmininku, jam buvo pavestas Lietuvos autonomijos Rusijoje rezoliucijos redagavimas. Naujam – nepriklausomybės siekiui susidarė galimybės 1917–1918 m. Tada Rusijos SDDP centristinę poziciją, Lietuvai žadėjusią tik autonomiją Rusijos sudėtyje, Lietuvos socialdemokratams atmetė. Priimtas sprendimas, kad „Lietuvos Demokratinė Respublika bus kuriama ne Žečpospolitos pagrindu“, bet kaip savarankiška Europos valstybė.

Ilgijęs inžinieriaus diplomą ir suvokęs, ką reiškia techninis Rusijos atsilikimas, S. Kairys ima rūpintis Lietuvos industrializacijos – „pramoninės valstybės“ vizijos kūrimu, siekė, kad Lietuvoje atsirastų inžinerinės knygos lietuvių kalba. Dar 1905 m. jis parengė knygutę „Garo katilų ir mašinų priežiūra“. Po kelerių metų inžinerinės praktikos, kurią įgijo kartu su jau žinomu Petru Vileišiu, S. Kairys grįžo į Vilnių, vadovavo miesto vandentiekio ir kanalizacijos projektavimo ir tiesimo darbams.

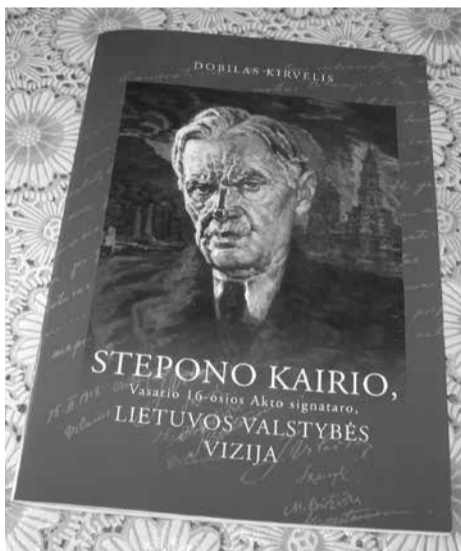
1947 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje įvykusioje Lietuvos konferencijoje buvo išrinkta Lietuvos taryba, kurios pirmininku tapo Antanas Smetona, o S. Kairys – pirmuoju vicepirmininku. Ši Taryba ir parengė Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją – Vasario 16-osios Aktą. S. Kairiui priklauso ypatingas vaidmuo, atmetant konstitucinės monarchijos formulotę ir iškeliant demokratinės respublikos idėją. Ypatingą dėmesį jis skyrė savivaldos kūrimui, pasisakydamas prieš vadinamuosius bažnytinius komitetus. Pasitraukęs iš tuo metu pavadinamą pakeitusios Lietuvos Valstybės Tarybos (buvusios Lietuvos tarybos), jis išvyko į Uteną ir gruodžio antroje pusėje organizavo Utenos apskrities valsčių atstovų suvažiavimą, kuriame buvo išrinktas Utenos valdybos pirmininku.

Nuo 1919 m. S. Kairys darbuojasi Kaune, tapusiu laikinąja Lietuvos sostine. Ketvirtajame ministrų kabinete jam pavedamos tiekimo ir maisto ministro pareigos. Jis buvo išrinktas visų demokratinų seimų – pirmojo, antrojo ir trečiojo atstovu. Trečiajame Seime išrinktas Seimo vicepirmininku. Po perversmo jis atsidėjo veiklai LSDP ir inžinerinei kūrybai. 1931 m. kartu su fiziku Antanu Žvironu parengė paskutinąją šios partijos programą ir sušaukė XIII LSDP suvažiavimą. Beje, kitas, XIV, suvažiavimas įvyko tik 1989 m. ir buvo pavadintas atkuriamuoju.

Dar nuo 1923 m. S. Kairys ėmėsi įgyvendinti Kauno vandentiekio ir kanalizacijos projektus. Jis parengė vadovėlį „Miestų kanalizacija“, dėstė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete, tapo jo profesoriumi, 1941–1943 m. dirbo šio fakulteto dekanu. Hitlerinės okupacijos metais gelbėjo žydų vaikus, dalyvavo pogrindinėje antihitlerinėje veikloje. Jį ruzalėje tarp kitų bendraminčių Pasaulio Teisuolių alėjoje įamžintas Stepono ir Onutės Kairių atminimas. 1943 m. lapkričio 23 d. S. Kairys išrinktas pirmuoju VLIK pirmininku. 1951 m. išvyko į JAV ir kurį laiką

dar tęsė veiklą VLIK. Dalis S. Kairio parengtų knygų rankraščių, tarp jų ir tos, kuriose jis aptaria Antano Smetonos („Tautos Vadas“) ir socializmo idealus išdavusio V. Uljanovo-Lenino („Didysis mongolas“), dingio.

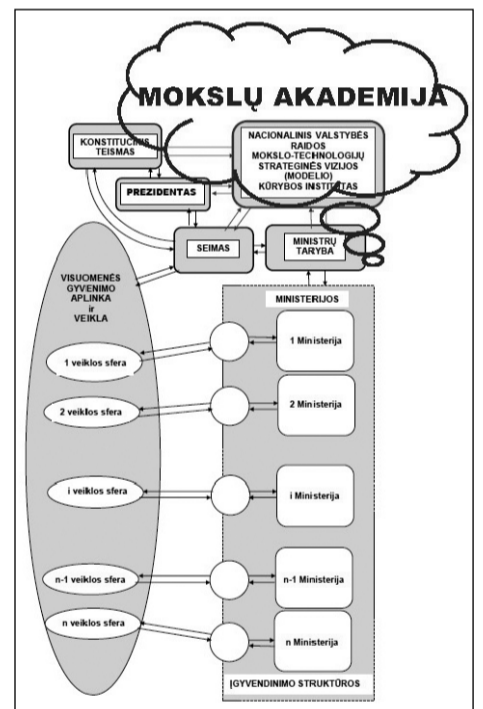
Knygutėje pateiktas Stepono Kairio testamento „Tau, Lietuva“ tekstas, JAV parengtų leidinių viršeliai. Jos pabaigoje autorius savaip pažvelgia į S. Kairio vizijas, skirtas XXI amžiaus Lietuvai. Jis rašo: „Kai S. Kairys

Knygos viršelis. J. Jasaičio nuotr.

tuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) pirmininkui, inžinieriui, profesoriusi Steponui Kairiui (1879–1964). Autoriaus teigimu, S. Kairio Lietuvos vizija būtų: Lietuva – pilietinė demokratinio socializmo technokūrybos ekoinžinerinė respublika.

Knygutėje pateikiama išsami būsimojo profesoriaus Stepono Kairio biografija, pradedant nuo gimimo Užunvėžių kaime

D. Kirvelis. Valstybės valdymo schema

atkeliavo į JAV ir jau ruošėsi į daugus, ten užgimė visiškai kitoks mokslas nei fizika ir chemija – kibernetika. Autorius analizuoja, kokią Lietuvą būtų norėjęs matyti S. Kairys, kalba apie ekologinę mąstyseną, apžvelgia ketvirtosios industrinės revoliucijos atveriamas galimybes.

Dėmesio, maiste - alergenai

Atkelta iš 7 p.

sulaukti valstybės paramos. O tada, pavykus ir gerokai išsiplėtojus tokiai galimybei, jau būtų galima galvoti apie apdorėjimo cechų priemiesčiuose ir net logistikos centrus eksportui į užsienį. Problemos sprendimas priklauso nuo visos puokštės ministerijų – Finansų, Žemės ūkio, Ūkio, Socialinės apsaugos ir darbo, o postūmis – nuo Švietimo

ir mokslo, Sveikatos apsaugos ministerijų iniciatyvų ir suderintų veiksmų su Savivaldybių asociacija. Tačiau tokie reikalai, paprastai, neišsprendžiami.

Galiausiai, viskas priklauso nuo visuomenės, politinės valios suformavimo Seime: nuo Vaikų maitinimo ugdymo, gydymo ir globojimo įstaigose įstatymo projekto, deja, kol kas besivartalojančio Sveikatos apsaugos ministerijoje, priėmimo, kuris įteisintų pereinamą periodą, po kurio vai-

kams būtų tiekiamas tik saugus ekologinių ūkių maistas. Ir dar nuo nevykusios „Lietuvos užimtumo programos 2014–2020 m.“, kurioje nebuvo numatytas dėmesys bendruomenių žemės ūkio kooperatyvams, taisymo. Įstatymas vaikų maitinimui įteisintų ir tarpžinybinę sveikatos ministro vadovaujamą tarybą su visuomeninių organizacijų atstovais, kuri kontroliuotų visą pereinamą procesą ir periodiškai atsiskaitintų Seimui, o esant reikalui papra-

šytų paramos – parlamentinės kontrolės. Naujasis Vaikų maitinimo aprašas, po visos šimtinių derinamų raštų Sveikatos apsaugos ministerijoje, pagaliau patvirtintas. Nors tai ir nedidelis žingsnis į priekį, deja, dėl savo riboto turinio nespėdžia maisto saugos vaikams problemos – trečios alergizacijos bangos dalinio užkardymo. Beje, parlamentinė „Vaiko gerovės“ grupė į savo posėdžius, kiek teko girdėti, vėl nenori rinktis.

Seimo Pirmininko, gydytojo Jono Staugaičio 150-ųjų gimimo metinių minėjimas

Janina Valančiūtė

Gegužės 16 d. Lietuvos Respublikos Seime surengta apskritojo stalo diskusija „Seimo Pirmininkui Jonui Staugaičiui – 150: varpininko, mediko, politiko kelias“. Susirinkusius pasveikino LRS Pirmininko pirmoji pavaduotoja Rima Baškienė. Pranešimus skaitė Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto mokslo darbuotojai: dr. Rimantas Miknys, dr. Danutė Blažytė-Baužienė, dr. Danutė Stakeliūnaitė, dr. Asta Lignugarienė, dr. Tauras Mekas. Prisiminimais pasidalino giminaitė Laima Mockapetrienė, kuriai dar teko bendrauti su Jonu Staugaičiu vaikystėje, kai jai buvo 5–8 metai.

Vitražo galerijoje atidaryta paroda „Tarp medicinos ir politikos: Seimo Pirmininkui Jonui Staugaičiui – 150“, kurią parengė Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Parlamentarizmo istorinės atminties skyrius.

Visuomenės veikėjo, politiko, gydytojo Jono Staugaičio biografijos štrichai

Žurnalo „Medicina“ viršelis su redaktoriumi J. Staugaičio nuotrauka

Diskusija LR Seime, skirta gydytojo Jono Staugaičio atminimui

Gimnazistas, studentas

Jonas Staugaitis gimė 1868 m. birželio 1 d. Omentiškių (Štratų) kaime, Vilkaviškio rajone. 1879–1887 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Mokinių tautiškumą skatino Tilžėje pradėta leisti „Aušra“, kuri buvo platinama Lietuvoje, ir lietuviai mokytojai. Iš dvidešimties šios gimnazijos abiturientų vienuolika baigė medicinos mokslus. 1887–1893 m. J. Staugaitis studijavo Varšuvos universiteto Medicinos fakultete. Pasirinkimą studijuoti ne Maskvos, o Varšuvos universitete nulėmė Marijampolės gimnazijos mokytojo Petro Kriaučiūno patarimas išjudinti Varšuvos universitete studijuojantį lietuvių jaunimą, suburti į draugiją.

Lietuvių studentų draugijoje Varšuvos universitete

Dar studijuodamas Varšuvoje, J. Staugaitis įsitraukė į lietuviškų organizacijų veiklą. Jau pirmaisiais studijų metais (1888 m. vasario pabaigoje) buvo įkurta Varšuvos lietuvių studentų draugija, kurią sudarė studentai medikai: Jonas Gaidys-Gaidamavičius, Juozas Kaukas, Vincas Kudirka, Jonas Seniūnas, Juozas Bagdonavičius-Bagdonas, (?) Morauskis, Baltrus Vabalas ir Jonas Staugaitis, taip pat du studentai teisininkai ir nestudijuojantis universitete Juozas Adomaitis-Šernas.

Negausi draugija gyvavo vos pora metų, bet per tą laiką nuveikė didelius darbus. Parengė įstatus, kurie turėjo sujungti visus lietuvius patriotus, gyvenančius ne tik Rusijoje, bet ir užsienyje, į vieną galingą organizaciją. 1889 m. Tilžėje pradėtas leisti periodinis mėnesinis laikraštis „Varpas“, skirtas inteligentijai, o 1890 m. – mėnesinis laikraštis „Ūkininkas“, skirtas besikuriantiems ūkininkams. Pirmieji redaktoriai – Vincas Kudirka ir Juozas Adomaitis-Šernas. Pirmieji „Varpas“ numeriai, išleisti be Maskvoje studijuojančių lietuvių paramos, buvo prirašyti tik Varšuvos studentų. J. Staugaitis aktyviai bendradarbiavo „Varpas“, „Ūkininkas“, „Lietuvos ūkininkas“ ir kituose laikraščiuose, juose paskelbė apie 20 straipsnių bitininkystės, agronomijos klausimais.

Varšuvos studentų lietuvių draugija gyvavo neilgai. Keli jos nariai, baigę mokslus, išvyko. Iš dvylikos narių liko keturi. Veiklumu ypač pasižymėjo J. Staugaitis. Apie jį būrėsi ne tik studentai, iš jo Varšuvos lietuviai gaudavo paskaityti „Varpą“. Šio laikraščio redakcijai persikėlus į Tilžę, jo ekspedicija dar trejus metus buvo Varšuvoje ir tą darbą atliko J. Staugaitis.

1891–1892 m. J. Staugaitis, gamtininko Erazmo Majejskio pakviestas, sutiko bendradarbiauti jo leidžiamo botanikos ir zoologijos vardu žodyno sudarymo darbuo-

se. Apsiemęs parengti žodynui lietuviškus vardus, jis surinko medžiagą iš visų lietuviškų žodynų (Frydriko Kuršaičio, Georgo Neselmano, Kristijono Milkiaus, (?) Hageno), Adalberto Bezenbergerio leidinių, Lauryno Ivinskio kalendorių, „Aušros“ ir kitų šaltinių, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Petro Matulaičio ir kitų asmenų.

Surinkta medžiaga abėcėlės seka buvo suskirstyta į atskirus botanikos ir zoologijos žodynėlius. Dr. Vincas Tercijonas rašė, kad botanikos terminų žodynėlį prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo apsiėmęs rengti dr. Kazys Grinius, kuris, autoriui sutinkant, šį žodynėlį perdavė Lietuviškų botanikos terminų žodyno leidimo komisijai. Zoologijos terminai suskirstyti į dvi dalis. Pirmoji dalis, kurią sudaro gyvulių, paukščių ir žuvų vardai, dingo vokiečių okupacijos metais. Antroji dalis (vabzdžiai) išliko, nors gerokai sutrumpėjusi. Tačiau E. Majejskio žodyno, kuriame panaudota J. Staugaičio surinkta medžiaga, Kaune niekas neturi ir neaišku, kur jį būtų galima gauti (Medicina. 1929, Nr. 11).

J. Staugaičiui studijuojant, kasmet vasarą buvo rengiami lietuvių veikėjų suvažiavimai. Pirmasis įvyko 1888 m. per Petrinės Marijampolėje. Šiuose suvažiavimuose dalyvaudavo studentų organizacijų atstovai, „Varpas“ ir „Ūkininkas“ redaktoriai J. Adomaitis-Šernas, veiklesni inteligentai, kunigai, ūkininkai. Visuose šiuose suvažiavimuose

J. Staugaičiui skirtos parodos LR Seime atidarymas

teko dalyvauti ir J. Staugaičiui. Baigęs mokslus, ketino grįžti į Lietuvą, pasirinkti laisvai praktikuojančio gydytojo profesiją. Dar pusei metų pasiliko tobulintis Varšuvos kūdikėlio Jėzaus ligoninės Vidaus ligų skyriuje, kad geriau pasiruoštų atsakingam gydytojo darbui Lietuvoje. (Pabaiga – kitame numeryje)

Lietuvos ir Prancūzijos XX a. diplomatijos pamokos

Kauno miesto muziejaus muziejininko, Vytauto Didžiojo universiteto istoriko Simono Jazavitos teigimu, nors tradiciškai daug kalbame apie kitų didžiųjų pasaulio sostinių – Vašingtono ar Maskvos, Londono ar Berlyno – įtaką Lietuvos istorijai, itin svarbų vaidmenį čia vaidino (ir tebevaidina) ir Paryžius. Tačiau šis jo vaidmuo rečiau akcentuojamas istorikų ar politologų darbuose.

– **Koks buvo Prancūzijos vyriausybės požiūris į Lietuvos valstybingumą 1918 m.?**

– Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje Prancūzija, remiama Didžiosios Britanijos

ir JAV, įnirtingai kovojo su Vokietija. Abi jos siekė savaip dominuoti Europos žemyne. Šis karas, net praėjus 100 metų nuo jo pabaigos, vis dar vaidina didelį vaidmenį prancūzų istorinėje atmintyje. Natūralu, kad vykstant lemiamoms kovoms Prancūzija įvykius rytinėje Europos dalyje matavo pagal tai, kiek jie yra nenaudingi Vokietijai. Tuo metu tradicinis Prancūzijos partneris buvo carinė Rusija, norėta, kad ji būtų stipri, ir priešiška žiūrėta į bet kokias ne rusų tautų pastangas vaduotis iš šios imperijos.

Rusijoje įvykus revoliucijai, netrukus į valdžią atėjo bolševikai, vadovaujami Vladimiro Lenino. 1918 m. kovo 3 d. jis pasirašė Bresto taikos sutartį su Vokietija. Taigi,

Prancūzija supranta, kad šis partneris, ši nauja valdžia Rusijoje, nepatikimas, todėl reikia ieškoti kažko naujo. Vadinasi, būtent prieš lygiai šimtą metų pradėdama palankiau žiūrėti į nepriklausomas valstybes, esančias tarp Rusijos ir Vokietijos. Pradžia buvo sunki būtent Lietuvai. Kitaip nei kaimynines valstybes, Lietuvos Tarybą prancūzai įtarinėdavo provokiškais sentimentais. Jie matė, kad bręsta konfliktas su Lenkija dėl Vilniaus, kurį norėdama išspręsti savo naudai, lietuviai sieks tam tikro palaikymo iš vokiečių, kurių kariuomenė vis dar buvo Lietuvoje. O tam prancūzai norėjo užkirsti kelią ir pažaboti Vokietijos įtaką regione.

– **Dar 1919 m. sausio pabaigoje Lie-**

tuvos Vyriausybė, siekdama sustiprinti Lietuvos kariuomenę, nutarė kvieisti prancūzų karinius instruktorius. Papsakokite apie Prancūzijos karinę misiją. Kokią veiklą šios misijos nariai vykdė?

– Besikuriančios Lietuvos politinis elitas į Prancūziją žiūrėjo kaip į karo laimėtoją, vieną įtakingiausių to meto valstybių. Tad natūralu, kad, net ir prancūzams vengiant duoti aiškių garantijų dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo, norėta palaikyti aktyvius ryšius. Todėl kreiptasi su prašymu atsiųsti karinę misiją, kuri galėtų iš arti stebėti padėtį mūsų regione. 1919 m. kovą tokia misija atvyko. Jai vadovavo Pirmojo

Lietuvos ir Prancūzijos XX a. diplomatijos pamokos

■ Atkelta iš 10 p.

pasaulinio karo frontuose užgrūdinti karininkai, pasižymėję tvirtu antikomunistiniu nusistatymu. Ši karinė misija savaip konkuravo su analogiška Didžiosios Britanijos misija. Atrodo, ką tik baigėsi pergalingas karas, bet vakarykščių sąjungininkių kariai ir politikai dažnai veikė ne kartu, o rėmėsi stereotipais apie šimtmečius egzistuojantį prancūzų ir britų antagonizmą. Šiaip jau abiejų šalių misijos siekė spręsti teritorinius konfliktus. Ypač joms nepatiko konfliktas tarp Lietuvos ir Lenkijos dėl Vilniaus. Norėta, kad abi šalys visą savo energiją skirtų antikomunistinei veiklai. Prancūzų karinės misijos kariai savo pagalba Nepriklausomybės kovose kovojoančiai Lietuvai prisidėjo prie to, kad tarpukario Lietuvos kariuomenėje ilgainiui susiklostė nemažos simpatijos Prancūzijos karinėms pajėgoms.

– Kaip Prancūzijos diplomatai siekė gerinti Lietuvos ir Lenkijos santykius tarpukariu, sprendžiant Vilniaus krašto problemą? Kokį poveikį Prancūzija turėjo Lietuvos ir Lenkijos derybų atgavinimo bandymams?

– Ilgainiui prancūzai atsakė minties, kad Rusijai pavyks išsivaduoti nuo komunistinio režimo ir tapti „normalia“ valstybe. Todėl regione prancūzai ėmė proteguoti Lenkiją, kaip didžiausią galimą atsvarą Vokietijai. Čia jiems labai trukdė konfliktas

dėl Vilniaus, ilgam sukiršinęs Lietuvą su Lenkija. Kadangi Vilniaus praradimas tapo itin skaudžia, kraujuojančia žaizda, prancūzų pastangos siekti, kad abi pusės pripažintų „status quo“ nebuvo suprantamos Lietuvos politiniam elitui, nes tai reikštų pripažinti Vilnių Lenkijai. Tai buvo principinis to meto klausimas – net pamokos mokyklose prasidėdavo nuo šūkio „Mes be Vilniaus nenurimsim“. Taigi, natūralu, kad Lietuvos pusė negalėjo priimti pasiūlymo lanksčiau žiūrėti į šią problemą.

„Status quo“ išlaikymas rodo ir kitą, pozityvesnę dalyką. Jei 1918–1920 m. prancūzai dar numatė Lietuvai tik Rusijos ar Lenkijos autonomijos padėtį, vėliau jie pripažino Lietuvą, tegul ir be Vilniaus, kaip nepriklausomą valstybę. Taigi tam tikras proveržis buvo pasiektas. Be abejo, jis buvo svarbus, nes trečiajame dešimtmetyje Prancūzija vaidino Europoje dominuojantį vaidmenį. Vis dėlto, ne vienu atveju, Lietuva išdrįsdavo „neklausyti“ Prancūzijos. Antai prancūzų karinės misijos karininkus labai nuvylė Lietuvos atsisakymas paremti Lenkiją kare su Sovietų Rusija. Mainais jie bandė net spausti Lenkijos pusę, kad ji grąžintų bent Vilniaus miestą Lietuvai, tačiau ši taip pat nerodė lankstumo.

– Kokia buvo Prancūzijos įtaka Lietuvos tarptautinio pripažinimo procesui – 1920 m. birželį – 1922 m. gruodį?

– Lietuvos pripažinimo klausimas buvo

komplikuotas. Prancūzijos pusė iki pat 1920 m. nuoširdžiai vylėsi, kad Rusijos pilietiniame kare laimės „baltųjų“ pusė, sieksianti imperijos atstatymo. Lietuvos pripažinimas „de facto“ įvyko tik 1920 m. gegužės 11 d., kai tokios viltys jau buvo išblėsusios. Prisidėjo ir tai, kad Lietuvoje buvo sušauktas Steigiamasis Seimas. Taigi tai tapo kaip ir tam tikra Prancūzijos dovana. Įdomu tai, kad Latvija ir Estija buvo vertinamos palankiau, jos buvo pripažintos greičiau. Aišku, prie to prisidėjo faktas, kad Lietuva turėjo teritorinį konfliktą su Lenkija. Neskubėdama pripažinti, Prancūzija siekė iš Lietuvos gauti tam tikrų nuolaidų, pirmiausia – sureguliuoti jos santykius su Lenkija, nutraukti karo padėtį. Todėl pripažinimas „de jure“ užsitęsė ir įvyko tik tada, kai padėtis Europoje po karo aprimo. Šį veiksmą Prancūzija derino su Didžiąja Britanija ir tai įvyko 1922 m. gruodžio 20 d.

– Pakalbėkime Lietuvai itin svarbia Klaipėdos krašto tema. Kokia buvo Prancūzijos užsienio politika šiuo klausimu? Kaip Prancūzija galėjo paveikti Klaipėdos krašto administravimą? Kokį vaidmenį ši šalis turėjo, tarpininkaujant Lietuvos ir Vokietijos diplomatinių ryšių palaikymui, ypač kai paastrėjo Klaipėdos krašto klausimas?

– Prancūzijos vaidmuo Klaipėdos krašto atžvilgiu yra svarbus. Ši teritorija buvo atskirta nuo Vokietijos, siekiant pastarąją susilpninti. Antra vertus, didžiosios valstybės

nemažai diskutavo, kam ją atiduoti. Kadangi šią teritoriją ėmėsi administruoti Prancūzija, ji net svarstė, kad kraštą su visu Klaipėdos miestu galima atiduoti Lenkijai. Skamba keistai, bet tuo metu lietuviai negalėjo gauti paramos nei iš Vilniaus, nei iš Klaipėdos. Labai tikėtina, kad, jei vis dėlto Lietuva būtų sugebėjusi išlaikyti Vilniaus kontrolę, Prancūzija būtų atidavusi Klaipėdą Lenkijai kaip kompensaciją.

Dabar Klaipėda tapo kompensacija Lietuvai. Tai sakydamas, nenoriu paneigti puikiai suorganizuotos karinės operacijos 1923 m. sausį, kurią galima laikyti viena rimčiausių, jei ne pačia rimčiausia Lietuvos kariuomenės akcija tarpukariu. Tiesiog pastebiu, kad Prancūzija gana lengvai susitvarkė su praradimu. Toks išpuolis Lietuvai galėjo baigtis blogai – rizika buvo didžiulė. Įžeista Prancūzija galėjo nutraukti diplomatinis santykius ar įrašyti Lietuvą į priešų sąrašą. Taip neįvyko ir tai pagrindžia kompensacijos versiją. Antra vertus, galbūt tolumo krašto administravimas vargino ir pačią Prancūziją. O čia puiki proga – pripažinti Klaipėdą Lietuvai, kartu pripažįstant Vilnių Lenkijai. Taip 1923 m. ir buvo padaryta. Taip prancūzai siekė sumažinti abiejų pusių nuoskaudas, nes suprato, kad, jeigu Lietuva pasijus nesuprasta ir izoliuota Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos, ji rinksis Vokietijos arba Sovietų Rusijos pusę. (Pabaiga – kitame numeryje)

PARODOS

Paroda mokslininko, Kovo 11-osios Akto signataro atminimui

Gegužės 29 d. Lietuvos laisvės gynėjų galerijoje (Seimo I rūmai) atidaryta fotografijų paroda „Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Medardas Čobotas (1928–2009)“, skirta Lietuvos Medardo Čoboto 90-osioms gimimo metinėms paminėti. Parodoje eksponuojamos nuotraukos pristato M. Čoboto – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, mediko, biomedicinos mokslų daktaro, parlamentaro, Vilniaus miesto tarybos nario, Trečiojo amžiaus universiteto įkūrėjo ir rektoriaus, Lietuvos gerontologų ir geriatrų draugijos prezidento veiklą.

Ekspozicijoje – nuotraukos iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos Respublikos Seimo archyvo fondų, Medardo Čoboto šeimos archyvo. Fotografijų autoriai: Vladimiras Gulevičius, Gediminas Ilgūnas, Jonas Juknevičius, Stasys Laukys, Gintaras

Mačiulis, Hubertas Paluševičius, Andrius Petrulevičius, Algirdas Sabaliauskas, Gediminas Svitojus ir kiti.

1990 m. rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą M. Čobotas buvo išrinktas Vilniaus miesto Geležinkelio rinkimų apygardoje Nr. 19, kur nurungė Mykolą Burokevičių. Pasak Medardo Čoboto, „kovo 11 d. sąmoningai balsavau už Akta dėl Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo. Lietuvos Nepriklausomybės diena – 1990 m. kovo 11-oji – ypatinga, galbūt svarbiausia diena mano gyvenime. Išsipildė mano ir mano šeimos troškimas gyventi laisvoje demokratinėje Valstybėje“. 1990 m. kovo 17 d. Medardas Čobotas buvo patvirtintas Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų komisijos pirmininku ir šios komisijos nariu. Nuo 1990 m. liepos 6 d. taip pat dirbo Valstybinėje komisijoje Rytų Lietuvos pro-

blemoms išnagrinėti. 1992 m. vasario 28 d. išrinktas į Valstybinę regioninių problemų komisiją.

M. Čobotas buvo išrinktas į 1992–1996 m. kadencijos Seimą, kuriame dirbo Sveikatos ir socialinių reikalų komisijoje, priklausė Krikščionių demokratų frakcijai. Nuo 1996 m. grįžo dirbti į Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutą. Po metų vėl grįžo į politiką, 1997 m. buvo išrinktas į Vilniaus miesto tarybą ir miesto valdybą, vadovavo Sveikatos apsaugos, aplinkos apsaugos, sanitarijos ir higienos komitetui.

Signataras M. Čobotas ir vėliau aktyviai dalyvavo įvairiose vyriausybėse, nevyriausybėse, visuomeninėse komisijose, neapleido ir mokslo reikalų. Išskirtinę vietą jo profesinėje veikloje užėmė darbas gerontologijos srityje, jis buvo Lietuvos gerontologų ir geriatrų draugijos prezidentas, vadovavo

2000–2004 m. rengiamai Valstybinei Lietuvos gerontologinės sistemos plėtros programai. Nuo 1995 m. birželio 15 d. iki mirties vadovavo įsteigtam visuomeniniam Trečiojo amžiaus universitetui – ėjo rektoriaus pareigas. Po signataro mirties universitetui suteiktas Vilniaus Medardo Čoboto Trečiojo amžiaus universiteto vardas.

2000 m. buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. M. Čobotas mirė 2009 m. rugpjūčio 30 d. Vilniuje, palaidotas Antakalnio kapinėse. Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Parlamentarizmo istorinės atminties skyriaus parengta paroda Laisvės gynėjų galerijoje bus eksponuojama iki birželio 11 d. Ją apžiūrėti galima penktadieniais, atvirų durų valandų metu nuo 11 iki 15 val. Parengta pagal LR Seimo pranešimą

Paroda „Lietuvos ir Pietų Kaukazo valstybių santykiai 1918–1922 m.“

Rasa Sperskienė

2018 m. gegužės 16 d. – rugpjūčio 30 d. LMA Vrublevskių bibliotekos Tado Vrublevskio skaitykloje veikia paroda „Lietuvos ir Pietų Kaukazo valstybių santykiai 1918–1922 m.“, parengta kartu su Lietuvos azerbaidžaniečių bendrija. Šiais metais kartu su Lietuva nepriklausomybės šimtmetį mini ir Pietų Kaukazo valstybės

Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija.

1918 m. Pietų Kaukaze buvo paskelbtos trys nepriklausomos valstybės: gegužės 26 d. – Gruzija, gegužės 28 d. – Azerbaidžanas ir Armėnija. Tačiau 1920 m. Sovietų Rusija užpuolė Azerbaidžaną. Balandžio 28 d. įvykdytas perversmas Baku. Azerbaidžanas paskelbtas sovietine respublika. Po to sovietų Raudonoji armija įsiveržė į Armėniją. Ji kaip nepriklausoma valstybė liovėsi egzistavusi

1920 m. gruodį. Į nepriklausomą Gruziją Raudonoji armija įsiveržė 1921 m. vasario 12 d. Didžiojoje dalyje Gruzijos įvesta sovietų valdžia.

Nepaisant trumpo Pietų Kaukazo respublikų nepriklausomybės laikotarpio, spėta užmegzti tarpvalstybinius ryšius su Lietuva. 1918 m. liepos 23 d. Lietuvos Valstybės

■ Nukelta į 12 p.

Baku. Minaretas (atvirukas)

Paroda „Lietuvos ir Pietų Kaukazo valstybių santykiai 1918–1922 m.“

Tiflisis. Geležinkelio stotis

■ Atkelta iš 11 p.

Tarybos posėdyje Tifliso (dab. Tbilisis) gimnazijos mokytojas Pranas Dailidė buvo paskirtas krašto atstovu Kaukazo valstybėse. Lietuvos atstovybė Tiflise veikė 1918–1921 m. P. Dailidė į Lietuvą išvyko po bolševikų

perversmo Gruzijoje. Laikiniai jo pareigas porą metų dar ėjo Samuilas Zingerovskis. 1919 m. kovo 27 d. Azerbaidžano sostinėje Baku buvo įsteigtas Lietuvos konsulas. Konsulu paskirtas Baku realinės mokyklos

mokytojas Vincas Mickevičius (rašytojas Krėvė). Šią dieną galime laikyti Lietuvos ir Azerbaidžano tarpvalstybinių santykių pradžios data. Konsulas Baku išduodavo kilmės dokumentus, kad jų gavėjai galėtų grįžti į Lietuvą, rūpinosi Azerbaidžane įstrigusių Lietuvos piliečių išgyvenimu. Į Azerbaidžaną įsiveržus Raudonajai armijai, bolševikai uždarė kitų valstybių diplomatinės atstovybes. Lietuvos konsulas liko dirbti. Spaudžiant Maskvai, 1920 m. rugsėjo 25 d. Tiflise bolševikų valdomas Azerbaidžanas ir Lietuva pasirašė sutartį dėl teisinių garantijų susitariančių šalių piliečiams. Netrukus santykiai su bolševikine Azerbaidžano valdžia komplikavosi. Konsulas bandė padėti valdžios persekiojamiems lietuviams, parūpinti leidimus išvykti iš šalies. Nuo 1920 m. gegužės iki 1921 m. birželio Lietuvos konsulas Baku išdavė 687 Lietuvos pasus ir lietuviškus kilmės dokumentus. Taip buvo išgelbėti kai kurie nepriklausomo Azerbaidžano valdžios atstovai. 1920 m. birželio 10 d. laikinai eiti Lietuvos konsulo pareigas paskirtas konsulato sekretorius Michailas Markovskis. Konsulas veikė dar beveik dvejus metus, tačiau 1922 m. kovo 12 d. Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija buvo sujungtos į Užkaukazės Sovietų Federacinę Socialistinę Respubliką. Rugsėjo 28 d. Lietuvos konsulas Baku

Kaukazo lietuvių tarybos liudijimas, išduotas levi Kosteckienei. Tiflisis (1918 05 21)

gavo nurodymą per 48 valandas sutvarkyti visus reikalus ir su visu personalu išvykti iš sovietinio Azerbaidžano. Pasistengta taip ir padaryti.

Parodoje eksponuojama keletas unikalių Lietuvos ir Pietų Kaukazo valstybių bendradarbiavimą, lietuvių veiklą Užkaukazėje atskleidžiančių dokumentų, to krašto išskirtinumą atspindintys atvirukai. Maloniai kviečiame atvykti. *Autorė yra parodos rengėja, LMA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus mokslo darbuotoja*

Knyga apie Lietuvos žvalgybą XX amžiuje

Knygos autorius Severinas Vaitiekus

Dr. Raimundas Kaminskas

Istorinėje Lietuvos Respublikos Prezidentūroje (Kaune) buvo pristatyta Valstybės saugumo departamento darbuotojo, istoriko Severino Vaitiekiaus knyga „Lietuvos žvalgyba XX a. viduryje ir antrojoje pusėje“. Diskusijoje apie Lietuvos žvalgybą dalyvavo knygos autorius S. Vaitiekus, LR Seimo narys dr. Arvydas Anušauskas ir istorikė dr. Ingrida Jakubavičienė. Diskusiją moderavo dr. Monika Kareniuskaitė.

Knyga išleista 2017 m., tačiau buvo pristatytas naujas, papildytas 2018 m. leidimas. Naujajame leidime – dar daugiau su to laikotarpio Lietuvos žvalgyba susijusių dokumentų ir nuotraukų, įtraukiančių į intriguojantį istorinį pasakojimą apie tikruosius Lietuvos herojus, ne tik tyliai dirbusius Tėvynės labui, bet ir paaukojusius tam gyvybes. *Autorius yra LŠS Vytauto Didžiojo II rinktinės Kauno 202 kuopos vado pavaduotojas*

Knygos viršelis

Paroda Jonui Staugaičiui atminti

Birželio 6 d. – liepos 4 d. Lietuvos medicinos bibliotekoje (Kaštonų g. 7, Vilnius) vyks paroda „Tarp medicinos ir politikos: Seimo Pirmininkui Jonui Staugaičiui – 150“.

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės indėlis į mokslinės informacijos sklaidos ir populiarinimo sistemą“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. skyrė 8 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
(Pavadoja Valentas Daniūnas)
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizainerė Giedrė Zaveckienė

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vyngintas Gontis, Vilma Gudelytė-Abarienė, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Valė Macijauskienė, Milena Medineckienė, Andrius Pukšas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Dalia Urbanavičienė, Janina Valančiūtė.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius

El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius

Tiražas 500 egz.